

Çeşitli Kültürlerdeki Kan ile İlgili İnanışlara Fenomenolojik ve Etnolojik Bir Yaklaşım Denemesi

A Phenomenological and Ethnological Approach to Beliefs about Blood in Various Cultures

Merve ŞAHBAZ

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Dinler Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi
Süleyman Demirel University, Institute of Social Sciences
Department of History of Religions Postgraduate Student
Isparta/Türkiye
mervesah01@gmail.com | orcid.org/0000-0002-1645-8708

Halit Ahmet ÇİFTÇİ

Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi
Dinler Tarihi Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi
Assoc. Prof. Dr., Suleyman Demirel University Faculty of Theology
Department of History of Religions
Isparta/Türkiye
halitciftci@sdu.edu.tr | orcid.org/0000-0003-2037-6737

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Received: 13 Nisan / April 2024

Kabul Tarihi | Accepted: 17 Haziran / June 2024

Yayın Tarihi | Published: 30 Haziran / June 2024

Atıf | Cite as: Merve Şahbaz, Halit Ahmet Çiftçi, “Çeşitli Kültürlerdeki Kan ile İlgili İnanışlara Fenomenolojik ve Etnolojik Bir Yaklaşım Denemesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52 (Haziran 2024/1), 195-221.

İntihal | Plagiarism: Bu makale en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi./This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Suleyman Demirel University Faculty of Theology Isparta/Turkey

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduifd>

Mail: ilahiyatdergisi@sdu.edu.tr

Çeşitli Kültürlerdeki Kan ile İlgili İnanışlara Fenomenolojik ve Etnolojik Bir Yaklaşım Denemesi

Öz

Çeşitli inançlarda kan, farklı anlamlar ve ihtiyaçlar üzerinden sembolleştirilmiş bir madde olmakla birlikte tüm bu sembolizmin temelinde hayatın kaynağı ve yaşamın ana unsurlarından biri olarak görülmesi yatmaktadır. Sembolleştirmelerde mutlaka bir kişi ya da cemiyet, sembol olarak kabul edilen nesneye temsili olan manevi hakikati atfetmiştir. Sembol ile temsil ettiği hakikat arasında akıl ile kavranamayan bir bağ bulunur. Hayatla birinci dereceden olan bağlantısından dolayı kana atfedilen sembolik değer de en üst düzeyde olmuştur. Çoğu inanışta kanın tanrısal kökten geldiğine ve tanrısal gücü taşıdığına dair anlatılar bulunmaktadır. Kan pek çok kültürde yaratılışın temel maddesi olarak görülür. Babil inancında da karabaş olarak anılan insan, Kingu'nun kanından yaratılmıştır.

Halk inanışları, bir bölgede yaşayan halkın eski zamanlardan itibaren taşıdıkları inanış ve uygulamalarıdır. Halk uygulamalarında da kanla ilgili bu inanışlara paralel olarak ritüeller geliştirilmiştir. Korunma, arınma, bereket uygulamalarında ve verimliliği garantileme, yardım isteme, suçluluk duygusundan kurtulma gibi psikolojik ihtiyaçlar bağlamında kullanılmıştır. Kanın tedavi edici özelliği olduğuna inanılmış, bu özelliğinden faydalanmak adına kan sürülmesi, kan banyosu veya kan içme yoluna gidilmiştir. Rüyada görülen kan hem olumlu hem olumsuz anlamlarda tabir edilmiştir. Halk inanışlarının damıtılmış bir ifadesi olması açısından atasözleri ve deyimlerde de çeşitli şekillerde kullanılan kan ifadelerine değinilmiştir.

Büyüsel işlemlerde kan, en güçlü ve ritüelden en etkili sonucu almayı garantileyen madde olarak olumlu bir algıya sahiptir. Büyü uygulamalarında doğaüstü güçlerden faydalanmak için kan, kurban olarak teklif edilir ve büyüün malzemesi olarak kullanılır. Bunlarla birlikte kan ölümle de ilişkilendirilmiştir. Arındırıcı özelliğinin yanında kirletici olarak da kabul edilmiştir. Çeşitli kültürlerde kanla ilgili olumlu ve olumsuz inanışlar bir arada bulunmakla birlikte olumlu ya da olumsuz çağrışımlarının baskın olduğu kültürler de bulunmaktadır. Kurban ritüelleri açısından bakıldığında kan, arındırma, koruma gibi olumlu çağrışımlara sahiptir. Çin geleneğinde taze kan hayat verici olarak olumlu çağrışımlara sahiptir.

Başlıca monoteist dinlerde kan ile ilgili genel olarak olumsuz bir algı bulunmakla birlikte Hristiyanlıkta Mesih'in öğretisi olarak, Yahudilikte kurban sunusunda arındırıcı olarak, İslamda insan yaşamının başlangıç hali olarak kana dair olumlu çağrışımlar da bulunmaktadır. Etnoloji ve fenomenoloji bağlamında kan sembolleştirildiği inanç ve kültür içinde benzer çağrışımları olan kırmızı renk, ateş, güneş gibi diğer sembollerle birlikte o kültürün mensuplarının kendi inançlarını anlayış biçimlerinde tasvir edilmiş, yakın anlama sahip benzer semboller tanımlama açısından en uygun görülen örneklerle açıklanmıştır.

Bu çalışmayla amaçlanan çeşitli kültürlerden kan ile ilgili inanışlara örnekler getirmek, farklı kültür ve inançlardaki benzer veya farklı kan sembolizmini fenomenolojik bir yaklaşımla analiz etmek

ve bu sembolizmin kültürdeki algılanma biçimini göstermektedir. Dinler tarihi alanında halk inanışları ve çeşitli kültürlerde kan ve kan sembolizmi üzerine benzer bir çalışma bulunmaması bu çalışmanın gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu araştırma için kitap, makale, ansiklopedi ve sözlük gibi çeşitli kaynaklar kullanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dinler, Halk İnanışları, Mitoloji, Büyü, Kan.

A Phenomenological and Ethnological Approach to Beliefs about Blood in Various Cultures

Abstract

Although blood is a substance symbolized through different meanings and needs in various beliefs, the basis of all this symbolism is that it is seen as the source of life and one of the main elements of life. In symbolizations, a person or a society has always attributed the spiritual truth that is represented to the object accepted as a symbol. There is a connection between the symbol and the truth it represents that cannot be grasped by the mind. The symbolic value attributed to blood has been at the highest level due to its first-degree connection with life. In many beliefs, there are narratives that blood comes from divine roots and carries divine power. Blood is seen as the fundamental substance of creation in many cultures. For example, in Babylonian belief, the human being, known as Karabaş, was created from the blood of Kingu.

Folk beliefs are the beliefs and practices that the people living in a region have carried since ancient times. In folk practices, rituals have been developed in parallel with these beliefs about blood. It has been used in protection, purification, fertility practices and in the context of psychological needs such as ensuring efficiency, asking for help, and getting rid of feelings of guilt. It was believed that blood had therapeutic properties, and in order to benefit from this feature, people resorted to smearing blood, taking a blood bath or drinking blood. Blood seen in dreams has been interpreted in both positive and negative meanings. Blood expressions used in various ways in proverbs and idioms are also mentioned in order to be a distilled expression of folk beliefs.

In magical procedures, blood has a positive perception as the most powerful substance that guarantees the most effective result from the ritual. In order to benefit from supernatural powers in magical practices, blood is offered as a sacrifice and used as the material of the spell. In addition, blood has also been associated with death. In addition to its purifying properties, it has also been considered a pollutant. Although positive and negative beliefs about blood coexist in various cultures, there are also cultures where positive or negative connotations are dominant. In terms of sacrificial rituals, blood has positive connotations such as purification and protection. In Chinese tradition, fresh blood has positive connotations as life-giving.

Although blood has a generally negative perception in the main monotheistic religions, it also has positive connotations in Christianity as the teachings of Christ, in Judaism as a purifier in the sacrificial offering, and in Islam as the beginning of human life. In accordance with ethnology and

phenomenology, blood, along with other symbols such as the color red, fire and sun, which have similar connotations within the belief and culture in which it is symbolized, is depicted in the way the members of that culture understand their own beliefs, and similar symbols with close meaning are explained with the example that is deemed most appropriate in terms of definition.

The aimed of this study is to put forward examples of beliefs about blood various cultures to analyze similar or different blood symbolism in different cultures and beliefs, and to show the way this symbolism is perceived in culture. The main reason for doing this study is that there is no similar study on blood and blood symbolism in folk beliefs and mythology in the field of history of religions. Various sources such as books, articles, encyclopedias and dictionaries will be used for this research.

Keywords: Religions, Folk Beliefs, Mythology, Magic, Blood.

Giriş

Bu çalışmanın amacı, yaşamın temel maddelerin biri olan kana, insanların farklı inanç ve kültürlerde yüklediği anlamları tespit ederek bu anlamlar arasındaki bağlantıları, benzerlikleri, farklılıkları ve kana yüklenen anlamların zaman içinde nasıl geliştiğini anlamın yüklendiği kültür içinde görmektir. Bu bağlamda kan ile ilgili inançlar fenomenoloji ve etnoloji açısından değerlendirilmiş, bu inançların olumlu ya da olumsuz çağrışımlarını ve hangi çağrışımın hangi kültürlerde yaygın olarak kabul gördüğünü anlamak adına bir pencere sunmak amaçlanmıştır.

Dini etnoloji dini kültür unsurlarını oluşturan dini gelenek, örf, adet ve kültleri ait oldukları topluluklar bağlamında inceler. Dini etnoloji elde ettiği bilgilerin değerlendirmesini psikolojik, sosyolojik, filolojik, tarihi ve fenomenolojik bakış açıları ve usulleri ile gerçekleştirir. Dini folklorun konuları olan mahalli halk mülahazaları, büyü, fal, nazar gibi kabuller, günler, sayılar, hayvanlar, bitkiler, doğum vd. konulardaki kanaatler, dini merkezler, ziyaret mekanları, dini yapılar ve dinler, dini etnolojinin de konularıdır.¹

Eliade'a göre dini fenomen, belli bir din kıstas alınarak onunla olan benzerliği ölçüsünde değil, kendi nüvesini oluşturan kutsal çerçevesinde anlaşılmalıdır. Eliade'ye göre din fenomenolojisi, dini fenomenlerin nüvelerini ve yapılarını anlamalı, her hiyerofaniyi yorumlayarak ilhamla gelen görünmeyen manayı ve dini anlamı keşfetmelidir. Ona göre fenomenoloji dini verilerin anlamıyla ilgilenir, her dini formun zaman içindeki gelişimini yeniden kurgulayarak anlamlarını açığa çıkarır. Dinler tarihinde fenomenolojik yaklaşım hiyerofaninin derin anlamını çözümleme çabasıdır.²

Eliade'a göre bir tecrübe kişiyi dünyevi yaşantısının dışında farklı bir algıya erdirdiğinde dini olabilmektedir. Benzerlerinden ayrılan kişi ya da nesne, kutsalın belirdiği konum olduğu için seçilmiştir. Bir kaya parçasının etkileyciliği, görünümünün aşkın olanı açığa vurduğundan dolayıdır. Eliade, insanın

---

1 Günay Tümer, "Din", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Erişim 12 Nisan 2022).

2 Julien Ries, "Dinler Tarihi, Fenomenoloji ve Hermenötik Mircea Eliade'ın Yapıtına Bir Bakış", çev. Havva Köser. Din ve Fenomenoloji: Mircea Eliade'ın Eserlerine Toplu Bakış, haz. Constantin Tacou (İstanbul, İz Yayıncılık, 2000), 7.

anladığı, hissettiği, sevdiği ya da kullandığı her şeyin günü geldiğinde hiyerofaniye dönüşebileceğini iddia eder.³

Eski Mısır dilindeki “symbolon” kelimesinin “birlikte tartışmak, birlikte birleştirmek, bir arada toparlayıp bağlamak” anlamlarındaki “symballein” fiili olarak Yunanca’ya geçmiş oradan Latince “symbolum”a dönüşmüş olan sembol kelimesi, farklı sözlüklerde “daha soyut bir şeyi anlatmaya yarayan daha somut şey”, “evrensel yasa, ilke, bilgi ve fikirleri açıklayan işaretler” gibi çeşitli şekillerde tanımlanmıştır.⁴ A Greek - English Lexicon’a göre “σύμβολον”, işaret, gösterge, iz, belirti, anlaşma, sözleşme vb. anlamlara gelmektedir.⁵ Sembol, bir şeyde asıl anlamın bütün manaları ifade etmede yetersiz kaldığı noktada o şeyin tamamlayıcı fikri olarak karşımıza çıkar. Yani sembol, beş duyu ile algılanabilir bir şey üzerinden, beş duyunun ötesindeki anlamı işaret eden bağ kurma unsurudur. Sembolün anlamı, sembolün bağlandığı şey aracılığıyla keşfedilir.⁶ Sembolik ifadeler, insan anlayışının gelişmesi ve bilgisinin artması ile kademe kademe anlaşılın, yalın şekilde anlatılması durumunda mahiyeti anlaşılacak şeyleri tasvir etmek için geliştirilmiştir.⁷

Dini anlatımda sembollerin önemli yeri bulunmaktadır. Şeylerin sahip oldukları gerçek anlamlardan yeni manalar üreten semboller, içinde buldukları dönemde ait oldukları topluma has bir anlam kazanırlar. Dini sembolizm bu bakımdan hitap ettiği toplumların din anlayışının devamlılığına katkıda bulunur.⁸ Eliade’a göre dini tecrübede sembollerin önemi yalnızca kutsalın bir ifadesi olmasından ya da onun yerini almasından değil, zamanla kutsala dönüşmesi ve kutsalın tezahüründeki anlamı devam ettirmesinde ve daha da ileriye taşınmasında yatmaktadır. Birçok farklı anlamın bir sembolde toplanmış olması da dini yaşantı açısından eşit derece hakikat kabul edilir.⁹ Örneğin Hristiyanlıkta Komünyon ayininde tüketilen ekmek ve şarabın İsa’nın eti ve kanını temsil etmesi, İsa’nın insanlar için kendini feda ederek çarmıhta ölümü ve yeniden dirilişini sembolize ederek inananlarda İsa’ya karşı minnet, saygı, sevgi gibi duyguları uyandırması ve inananların Mesih’e bağlılığının doruk noktası olarak kabul edilmesi bakımından Hristiyanlar için anlamlıdır.

1. Taşıdığı Anlamlar Bakımından Kan ve Kan Sembolizmi

Kan asıl anlamıyla anlaşıldığında nefes alan neredeyse her canlının yaşamında temel bir madde olarak genelde kırmızı renkli olan vücut sıvısı olmakla birlikte, kendisine yüklenen manalar itibariyle insanın günlük ve dini hayatında da metafizik ve derin anlamlar içeren temel bir konuma yerleşmiştir.

3 Douglas Allen, “Dini Tecrübenin Fenomenolojik Tahlili”, çev. Havva Köser. *Din ve Fenomenoloji Mircea Eliade’in Eserlerine Toplu Bakış*, haz. Constantin Tacou (İstanbul, İz Yayıncılık, 2000), 63.

4 Alparslan Salt, *Neo-spiritüalist Yaklaşımlarla Ezoterik Bilgilerin Işığında Semboller*, (İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, 2017), 5.

5 Henry George Liddell, Robert Scott, *A Greek- English Lexicon*, ed. Sir Henry Stuart Jones, “Avon: Oxford Press, 1996), “σύμβολαιου”, 1676.

6 Hayreddin Kızıl, “Dini Sembolizm Üzerine” *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/20 (Ağustos 2018), 328-331.

7 Necmettin Ersoy, *Semboller ve Yorumları*, (İstanbul: Dönence Yayınları, 2000), 16-17.

8 Musa Kaval, “Mistisizm’in Dili; Sembolizm” *Turkish Studies*, 10/6 (Spring 2015), 559-560.

9 Mircea Eliade, *Dinler Tarihi İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi*, çev. Mustafa Ünal (Konya: Serhat Kitapevi, 2005), 525-530.

Kana kendi anlamı dışında olumlu veya olumsuz şekilde yüklenmiş olan farklı sembolik anlamlar bulunmaktadır. Güneş ve ateş ile de bağlantısı olan ve kırmızı renk sembolizmine de katılan kan, yaşam ve ısı ile ilgili görülmüş, olumlu olarak soyluluğun, ululuğun, bereketin sembolü, hayatın kaynağı kutsal sıvı olarak telakki edilmiştir. Olumsuz anlamları ise özellikle insan ilişkilerinde kin, nefret, düşmanlık gibi kötü duyguları ve yüksek keder, üzüntü, öfke gibi duyguları betimler. Kan hem doğumla hem ölümle ilişkilidir.¹⁰ Galenus ve Hipokrat'a göre insan bedenini oluşturan dört temel sıvı arasında kan, en asil olanıdır. Dört elementte havaya karşılık gelir ki ikisi de sıcak ve nemlidir ve yaşamsal nefesi güçlendirirler. İbn Sina'ya göre kan, ateşe, ilkbahara ve mutluluğa karşılık gelmektedir. Kan, kırmızı rengin, heyecanın ve kalbin sembolik anlatımı olarak soyluluk, cömertlik, mürüvvet ve yiğitlik gibi değerleri ifade eder. Kan, bağlılık ve mühür anlamlarına da gelir. Kan kardeşliği, kurban ve Hristiyanlıktaki komünyon ayininde bu anlamları görülür. Kana atfedilen anlamlar bağlamında cerrahlık, kasaplık gibi mesleklerin hakir görüldüğü olmuştur. Soyluluk anlamında kana yüklenen sembolik anlamlardan biri de Avrupa'da yaygınlaşan "mavi kan" ifadesidir. Ortaçağ Avrupası'nda kraliyet kanı kutsallaştırılmış, kraliyet ailesinden olan erkek akrabalara "kan prensleri" denilmiş, İspanya'da "sangre azul" olarak İspanyolca ifade edilen mavi kan deyimini açık tenliliklerinden dolayı damarları mavi görünen Kastilyan İspanyollarını sınıflandırmak için kullanılmış, zamanla tüm Avrupa'ya yayılarak burada belli bir grubu temsil eder hale gelmiştir. Avrupa'da ırk ayrımı, etnik temizlik, engizisyon mahkemeleri konu olduğunda da kan ile ilgili ayrıma gidilerek bu uygulamalara zemin hazırlanmış, sonradan Katolikleşen Yahudiler ve Müslümanlar'ın saf kan olmadığı iddia edilerek İspanya engizisyon mahkemesi tarafından ülkeden kovulması emredilmiştir. Saf kandan olmak anlamına gelen İspanyolca deyim "sangre limpia" kavramının ırkçılığın temelini oluşturduğu iddia edilmiştir.¹¹ Günümüzün başlıca kurgu eserlerinden Star Wars serisinde de bazı kişilerin kanında doğuştan bulunan ve ortak bilince sahip özel bir mikroorganizma olan midi-kloryan sayesinde 'Güç' ile bağlantı kurabilen seçkin kişilerden Jedi denilen özel bir oluşuma üye savaşçılar yetiştirilmektedir.¹² Eski dönemlerden itibaren görülen kana dayalı seçilmişlik ayrımının günümüzde de popülerliğini koruduğu anlaşılmaktadır.

Sedat Veyis Örnek Etnoloji Sözlüğü'nde Halk maddesi için yaptığı tanımda "kan birliği taşıyan" diyerek kanı soyun sembolü olarak kullanmıştır. Kan güç ve hayat veren, ruhu barındıran, temizleyici ve kötülükleri kovucu olarak telakki edilmiş, erginleme törenleri, büyücülük gibi uygulamalarda da önemli bir konuma yerleştirilmiştir.¹³ Kan sembolizmi kana yüklenen kutsallık ile önem kazanmıştır. Kanın tanrısal özellik taşıdığı, tanrılarla ilişkili olduğu ve tanrıların hakkı olduğuna inanılmıştır. Kurban törenlerinde kan özel bir yere sahip olmuş, kanlı kurbanlar kansız kurbanlardan daha üstün sayılmıştır.

10 Ersoy, Semboller ve Yorumları, 262-264.

11 Nanon Gardin, Robert Olorenshaw, *Larousse Semboller Sözlüğü*, ed. Ömer Faruk Harman, İsmail Taşpınar, Çev. Beyza Akşit (İstanbul: Bilgi Kültür Sanat Yayınları, 2014) "Kan", 326-328.

12 Wikipedia (WİKİ), "Jedi", (Erişim 14 Haziran 2022).

13 Sedat Veyis. Örnek, *Etnoloji Sözlüğü*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1971) "Kan", 129.

Kana yüklenen sembolik anlamlar arasında, insan psikolojisinde var olan korunma, arınma gibi ihtiyaçlar, verimlilik, üretkenlik, bolluk istekleri, suçluluk, nefret gibi olumsuz duygular, kanın yaşamın devamlılığında önemli yere sahip olması gibi düşünceler bulunmaktadır.¹⁴

Görünür dalga boylarının en uzununu olan kırmızı renk, doğada ateş ve kanın rengi olarak sembolize edilmiştir.¹⁵ Kırmızı rengin insanlar üzerinde birçok etkisinin olduğu, tansiyonu yükselterek kan akışını hızlandırdığı, heyecan ve gençliği sembolize ettiği de kaynaklarda geçmektedir. Kırmızı renk, güzellik ve çekicilik ile ilişkilendirilmiş, canlandırıcı, uyarıcı, cesaret verici kabul edilirken aynı zamanda sevgiyle birlikte öfke, nefret, vahşet gibi duyguları ve şeytani figürü temsil etmek için de kullanılmıştır. Kırmızı renk; şarap, gönül, ateş ve kan ile birlikte benzer çağrışımlara da sahiptir. Örneğin tasavvuf edebiyatında kırmızı rengin, kanı sembolize ettiği durumlarda tehlike, çile, dert, kahır, ayrılık ve hiddeti ifade edecek şekilde kullanıldığı görülmektedir.¹⁶

Kırmızı renk özellikle mezarlarda beraber bulunduğu nesnelere birlikte inançlar hakkında bilgi verir. Eliade'nin belirttiğine göre ölüm sonrası hayata dair inanışların mevcut olduğu eski inanç sistemlerinde kırmızı renkli toprak boyalar hayatın simgesi sayılan kanın temsili olarak kullanılmıştır. Cesetlerin üzerine kırmızı topraktan yapılmış boyanın serpilmesi ve mezarların kırmızıya boyanmasının yaygın bir gelenek olduğu belirtilmiştir. Tedavide ve büyü ayinlerinde kan önemli bir yere sahip olmuştur. Kırmızı şarabın da kanın temsili olarak kullanıldığı, kefarete sunusu olarak takdim edildiği Asur belgelerinde geçmektedir. Çeşitli inanışlarda tanrıların da kırmızı renk olduğu, güneşin ve gündüzün ateş kırmızısı ile sembolize edildiği, tanrının mükemmel yarattığı insan ırkının kırmızı ırk olduğuna inanılmış, Amerikan yerli kabilelerinden olan Cherokeeelerde zafer ve başarı anlamına gelen doğu yönü kırmızı renk ile sembolize edilmiştir. Türk inanışlarında da kırmızı rengin tonları olan kızıl ve al renklerin olumlu anlamlar içerdiği, verimlilik ve doğurganlığı sembolize ettiği, ateşle ilişkilendirildiği geçmektedir.¹⁷

Hinduizm'de kurban ayinlerinden sonra kana batırılan parmağın tanrıçaların alınına işaret olarak dokundurulması inancı ile kadınların alınlarına tilaka olarak isimlendirilen kırmızı nokta koyma adeti gelişmiş; kan kırmızı renkle sembolize edilerek, Hinduizm'e mensup olmanın işareti sayılmıştır.¹⁸ Hindistan'da kırmızı renk canlılık, aşk, enerji ve hayat kaynağı olarak görülmüştür. Gelinlere ve kadın cesetlerine kırmızı renkli elbiseler giydirilir. Yine Hinduizm'de Raca kelimesinin kırmızı ve kirlilik anlamlarına gelerek, aslında kadınların menstrüasyon dönemleriyle ilgili olduğu ve Hinduizm kast sisteminde de Racaların toplumun alt tabakasında yer aldığı geçmektedir. Budizm'de kırmızı renk yaşam gücünün ve ateşin, ayırt edici irfanın, sevgi ve şefkatin rengidir. Budizm'de ölümlerin tanrısı olan

14 Özer Çetin, "Kültürlerarası Din Psikolojisi Açısından Kan Sembolizmi", *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 2/1, (2012), 110-118.

15 Salt, *Semboller*, 210.

16 Abdullah Eren, "Baki Divanı'nda Kırmızı Renk", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 15/37, 34-38.

17 Kadir Albayrak, *Dinlerin Rengi Renklerin Dili*, (Ankara: Sarkaç Yayınları, 2010), 21-28.

18 Albayrak, *Dinlerin Rengi Renklerin Dili*, 56-57.

ve ruhları ateşten geçirerek, yargılayan Yama, kanlı kırmızı elbiseler giymiş şekilde tasvir edilir. Hristiyanlar tarafından İsa'nın kendi feda ederek kanını dökmesinin sembolü olmasından dolayı kırmızı renkli çüppe tercih etmekte ve Hristiyan ilahiyat diplomasisi kıyafetlerinde kırmızı rengi kullanılmaktadır. Kanın insana renk vermesi gibi güneşin de doğaya renk verdiği böylece insanda canlılığın devam etmesini sağlayan kan gibi güneşin de, doğada canlılığı sağlayan kan olduğu belirtilmiştir.¹⁹

Kanın kullanıldığı durumlarda kanı akıtmamak için özen gösterme ve kanı akıtma şeklinde iki tür davranış şekli bulunmaktadır. Kan akıtılmaması daha çok Orta Asya kültüründe görülmekle birlikte, Osmanlı'da uygulanan asil kişilerin kanını akıtmadan öldürme uygulamasının da bu adete dayandığı düşünülmektedir. Türk ve Moğol adetlerinde kan akıtılarak öldürülmek aşağılanma sayılmış ve adi suçlardan işleyen kişilere uygulanmıştır. Bunun nedenin ise ruhun kanda konumlandığına dair olan inanç olduğu belirtilir. Kanın akıtılmamasına özen gösterildiğinde ruha saygı gösterilmiş, ruhtan gelmesi muhtemel görülen zararlardan korunulmuş ve kandaki metafizik gücün kaybedilmesinin önüne geçilmiş olmaktadır. Mısır, Asur, Anadolu, İbrani, Eski Latin Amerika, Roma, Yunan ve Eski Arap kültürlerinde ise kan akıtılma yöntemi kullanılmaktadır. Bu durumda kandaki bu gücün açığa çıkartılması ve genel olarak kan sürme şeklinde uygulanmasıyla birlikte çeşitli yöntemler de kullanılarak türlü amaçlar için bu gücün aktarılması hedeflenmiştir. Kanın toprağa akıtılması durumunda ise toprağın tabuya dönüşmesi ve kutsal sayılması söz konusu olmaktadır. Latin ülkelerinin eski topluluklarında kralın tahtını kutsamak için kan serpilir, Yahudilikte Musa, kurban kanını mezbahaya ve İsrailoğulları'na serper, pek çok kültürde görülen kan kardeşliği uygulamasında kanın kutsal sayılması ve paylaşılması ile kardeşlik bağı kurulur.²⁰

2. Çeşitli Dinler ve Geleneklerde Kan Sembolizmi

Çalışmamızda tüm dinlere ve geleneklere yer vermenin imkansız olması ve kanın farklı geleneklerde benzer çağrışımlarının bulunması dolayısıyla ulaşılabilen kaynaklar doğrultusunda kan sembolizmine dair genel bir çerçeve çizilmesine yardımcı olacak türde örnekler vermeyi uygun gördük. Yunanca hikaye, anlatı anlamına gelen mitos, Andrew Lang'e göre tarihsel olaylara ilişkin kutsal bir anlatı; Malinowski'ye göre eskiden beri var olan gerçeklerin dinsel, ahlaksal, toplumsal ve pratik ihtiyaçlara yönelik tatmin sunan yeniden anlatısıdır. Mitoslar insanın kutsalı, metafizik alemi, aşkın değer ve kaideleri anlamak için, kişinin günlük ve maddi hayatını anlamlandırması, çevresini tanıyıp olayları algılaması için bir zemin kurar, açıklayamadıkları olaylar ve bilinmeyen gizemleri yorumlamalarını sağlar. İnsanların ümitlerine, temennilerine ve iştihaklarına karşılık verir, günlük yaşamda sosyal ilişkilerin, eylemlerin ve dileklerin haklı zemine oturtulmasına olanak sağlar. Örneğin Babil'den Mısır'a, yaratılış destanlarının birçoğunda tanrı ve tanrıçaların insan, bitki ve evrenin

---

19 Kadir Albayrak, Millî Dinlerde Renk Fenomeni, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 /1, (2008), 1-41.

20 Çetin, "Kültürlerarası Din Psikolojisi Açısından Kan Sembolizmi", 111-119.

oluşması için kendilerini kurban olarak sunmaları mitoslarında bu geçmiş toplulukların uyguladıkları insan kurbanı törenlerinin dayanağı bulunur.²¹ Mitler ait oldukları toplulukların toplumsal ve siyasal örgütlenmeleriyle, ritüelleriyle, yasalarıyla ve adetleri ile ilgili, bunları doğrulayan, düzenleyen ve ayakta tutan temelleri imgeler yoluyla aktaran anlatılardır.²² Mitler halk inanışlarını ve gelenekleri oluşturmada ve anlamada önemli role sahip olmuşlardır.

Destan hikaye, yaşam öyküsü, kıssa, tarih gibi anlamlara gelmektedir. İnsanları ilgilendiren her türden olay, destan konusu olmakla birlikte, daha çok yaratılış tasavvurları, kahramanlık hikayeleri, önem atfedilen savaşlar, afetler birer hikayeye dönüştürülüp öğüt, kıssa, yaşam öyküsü dahil edilerek destanlar oluşturulur. Halkların şuurunda yaşayan ortak düşünce ve uygulamalar, destanlarla birer hayat görüşü olarak sunulur. Milletlerin soylarının, sosyal özelliklerinin, değerlerinin, gelenek ve göreneklerinin tespit edilmesinde destanlar kaynak işlevi görürler.²³ Destanlarla ortaya koyulan anlatılarda halk inanışlarının ve geleneklerin damıtılmış halini görebilmekteyiz. Biz de çalışmamızda etnoloji kapsamında mitler ve destanlarda bulunan kan ile ilgili inanışlara örnekler vermeyi uygun gördük.

Özkul Çobanoğlu'nun "Atalar sözünün her biri bir destandır." sözünden yola çıkarak dini etnoloji kapsamında kan ile ilgili atasözleri ve deyimlere değinilmesini uygun gördük. Kan, atasözleri ve deyimlerde, özellikle insan yüzünde kırmızı rengini belli etmesi bakımından canlılık göstergesi kabul edilmiş, kan sağlık-sıhhat, güç, neşe, cesaret ve üreme ile bağdaştırılmış, bazılarında ise şiddet, ölüm, eziyet, keder, üzüntü ile ilişkilendirilmiştir. Örneğin derin üzüntü ve keder belirten "kan ağlamak" deyiminin köklerinin Eski Türklerde cenaze ve yas merasimi olan "yoğ" törenlerinde ölü için dökülen göz yaşlarıyla birlikte yanakların da kesilip kanın göz yaşına karışarak akıtılmasıyla ilgili olduğu düşünülmüştür. Kana yüklenen ve yukarıda bahsedilen anlamlar kapsamında kan ile ilintili pek çok atasözü ve deyim bulunmaktadır. Bu çalışmada fazla detaya girmemek adına bu atasözü ve deyimlerden benzer anlamları ihtiva eden örnekler seçilerek verilmiştir.

"Kanı Kaynamak: Coşkun ve kıpırdak olmak"

"Kan beynine sıçramak (çıkmaq): Çok sinirlenmek, hiddetlenmek, kontrolü yitirme."

"Kanı kurumak: 1. Çok usanmak, çok bıkmak; 2. mec. Bitkin, yorgun, cansız duruma düşmek."

"Kanlı gömlek gizlenmez: Bazı kötü şeylerin gizlenmesi mümkün değildir."²⁴ Örneklerden de anlaşılacağı üzere halk inanışlarının ve uygulamalarının yansıması olan atasözleri ve deyimlerde kan hem olumlu hem olumsuz anlamlarıyla yer bulmuştur.

Kan, Sümerler'de tanrısal kökenden gelir ve tanrısal gücü taşır. Eski Mısır'da gök tanrıçası Nuth'un, güneş tanrısı Ra'yı doğururken akan kanı tan yeri kızılığını oluşturur. Eski Mısır'daki kan

21 Şinasi Gündüz, *Mitoloji ile İnanç Arasında*, (İstanbul: Hikav Yayınları, 2018), 34-39.

22 Georges Dumézil, *Mit ve Destan I*, çev. Ali Berktaş, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012), 36.

23 Kazım Yetiş, "Destan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (15 Mayıs 2022).

24 Gonca Kuzay Demir, "Atasözleri ve Deyimlerde Kan Kavramı", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 41 (Aralık 2016), 15-34.

sürme adeti, kanın tanrının hakkı olmasından gelir. İnkalar'da kan, güneş tanrısı Uirakoşa'nın gıdasıdır. Beslenilmediğinde kendilerini cezalandıracağına inanmaları nedeniyle kendisinden korunmak için kan sunarak İnkalar kendilerini Uirakoşa'dan koruduklarına inanmışlardır. Asurlular ve Fenikelilerde kesilen oğlak ve kuzu kanlarının günahları temizleyeceğine dair inanç mevcuttur. Kadim Türk inanışlarında çocuğun doğumunda elinde kan bulunması tanrısal bir işaret sayılarak doğan çocuğun bir kahraman olacağına inanılmıştır. Yine kadim Türk inanışlarında kötülüklerinden korkulan tanrılara kan sunulduğu da geçmektedir. Köroğlu Destanı'nda, Köroğlu'na aşık olan Pikir kız, oldukça yaşlı olan Köroğlu'nu öldürür ve kanını içerek hamile kalır.²⁵ Mısır mitolojisinde Ra'nın insanlığı yok etmek için tanrıça Hathor biçiminde kendi gözünü göndererek insanları doğramaya başladığı, bir kan gölünün ortasında kaldığı, bir süre sonra Ra'nın tüm insanları katletmekten vazgeçip Hathor'u durdurmak adına içine kırmızı boya karıştırılmış içkileri boşaltarak kan gölünün derinleştiği yanılsamasıyla Hathor'u kandırdığı, Hathor'un da bu kırmızıya boyanmış arpa içkisini içerek insanlara duyduğu öfkeyi unuttuğu geçer.²⁶ Eski Mezopotamya inanışlarında yer alan "essesu" törenlerinde kanlı kurbanlar sunulduğu ve tanrı heykellerine kanı sembolize eden kırmızı renk kumaşlar sarıldığı da bilinmektedir.²⁷ Hitit mitolojisinde her yıl Peri Kızı, kurban edilecek bir kral seçer ve kurban edilen kralın kanının ağaçlara, mahsule ve sürülere bereket getirdiğine inanılırdı. Yunan mitolojisinde Daphne'nin ismi kanlı olan anlamındaki Daphoene'den gelir. Tarlalara ve mahsule bereket getirmek için kralın kurban edilmesi inancı Helenistik düşüncede de görülmekte ancak onlar kral yerine vekil tayin edilmiş çocuk krallar seçerek kurban etmekte ve kanlarını toprağa serpmektedirler. Zamanla çocuk kurbanlarının yerini hayvan kurbanlarının aldığı da bilinmektedir.²⁸

2.1. Çin Geleneğinde Kan Sembolizmi

Çin düşüncesine göre taze, temiz kan hayatın sembolüken, menstrual kan pistir ve bu kana temas edilmesi hastalığa ve mutsuzluğa neden olur. Hayatın kaynağı olan ve ruh taşıyan kırmızı kan ile temas eden nesnelerin sihirli güçler kazandığı inanışı bulunmaktadır. Kötü cinlere kan sürüldüğünde cinin kendi gerçek şeklini almak zorunda olduğu inancından bahsedilmektedir. Tanrı ve tanrıça heykelleri ve resimlerini canlandırmak için kutsama ritüellerinde gözlerine kan sürülür. Çin öykülerinde akrabalarının kemiklerini yabancı yerlerde arayan yakınları, kemikleri bulmak için kendi kanlarını akıtırlar ve bu kanlar sadece akrabalarının kemiklerine gider. Böylece bu kemikler toplanarak ülkelerine getirilme imkanı bulunur.²⁹ Çin efsanelerinde her şeyi yutan kaplan başlı yılan vücutlu ejderhanın insanların koltuk altlarından hiç kan kalmayınca dek kanlarını emdiği anlatılır.³⁰ Polinezya efsanelerinde özel güçlere sahip ejderhalar olan Kupualar'ın doğumunun belirtisi olarak kan yağmuru

25 Çetin, "Kültürlerarası Din Psikolojisi Açısından Kan Sembolizmi", 118-125.

26 Samuel Henry Hooke, *Ortadoğu Mitolojisi*, (Ankara: İmge Kitapevi, 1993), 75.

27 Kürşat Demirci, *Eski Mezopotamya Dinlerine Giriş*, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2019), 58-65.

28 Robert Graves, *Yunan Mitleri*, (İstanbul: Say Yayınları, 2010), 16-20.

29 Wolfram Eberhard, *Çin Simgeleri Sözlüğü*, (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2000), 158.

30 Donald A. Mackenzie, *Çin ve Japon Mitolojisi*, (Ankara: İmge Kitapevi, 1996), 64.

yağar.³¹ Çin mitolojisinde doğaya hayat veren su, doğanın kanı olarak geçer. Kanın ruhu taşıdığı inancıyla bağlantılı olarak kurak kış mevsiminden sonra yağmurun yağmasıyla doğanın canlanmasını, doğanın ruh taşıyan kanı olan suyun gelmesiyle özdeşleştirmişlerdir. Kan her haliyle değil sıcak kan olarak hayat sıvısı sayılmıştır. Hayat ateşi yani hayat kıvılcımını taşıyan kan, kırmızı rengiyle hayat verici telakki edilmiştir. Bu nedenle kırmızı renk, kanın, ateşin, güneşin ve hayatın birlikte sembolü olmuştur. Kandaki hayat verici kırmızı madde pıhtılaşmış olarak lal yakutta, kırmızı renk taşıyan herhangi bir maddede, denizlerde istiridye ya da deniz kabuklarının üzerindeki kırmızı çizgilerde, kuşların kırmızı renkli tüylerinde, kırmızı renkli meyvelerde bulunur. Bu nedenle kırmızı renkli nesnelere kutsal sayıldığı görülmüştür. Selvi ağaçlarının her mevsim yeşil kalmaları taşıdıkları yaşam gücüyle alakalı görülmüş ve kesildiklerinde kanlarının aktığına inanılmıştır. Bu ağaçların reçinelerinin uzun ömür sağladığına da inanılmıştır. Sarı renk de kırmızı renkle bağlantılı görülmüş ve canlılık verici olduğuna inanılmıştır. Güneşte bulunan ateşin kanı ısıtarak ve ayın suları ve kanın akışını kontrol ederek bitkilerin yetişmesinde rol oynadığı düşünülmüştür.³² Tibet'te kutsal görülen guguk kuşunun kan tükürüne dek öttüğü, açelyanın renginin de buradan geldiği düşünülür.³³ Çin geleneğinde olumsuz çağrışımları bulunmakla birlikte kan, daha çok olumlu çağrışımlarla sembolleştirilmiştir.

2.2. Babil Geleneğinde Kan Sembolizmi

Mezopotamya halklarından Babillilerin baş tanrıları olan Marduk'u yüceltmek için kaleme aldıkları Enuma Eliş'in ne zaman yazıldığı bilinmemekle birlikte M.Ö. 16 ve 11. yüzyıllar arası yazıldığı, M.Ö. 9 ve 7. yüzyıllar arası şimdiki halini aldığı düşünülmektedir. Yedi tabletten oluşan metin tanrıların, evrenin, dünyanın ve insanın yaratılışını, tanrıların konumlarını, kendi aralarındaki ilişkilerini ve güç mücadelelerini, insanları yaratma nedenlerini anlatır. Enuma Eliş, "henüz yukarıya" demek olup, metin, evrenin yaratılışının anlatılmasıyla başladığı için "Babil Yaratılış Destanı" olarak isimlendirilmiştir. Destanda kan, güç ve galibiyet elde etmenin sembolü olarak dördüncü tablette, tanrıların zaferinin işareti olarak Marduk'tan, Tiamat'ın boğazını keserek rüzgarla göndermesi istedikleri anlatıda geçmektedir:

"...git ve Tiamat'ın boğazını kes! Rüzgar onun kanını getirerek haber versin!..."(Enuma Eliş IV. Tablet 31-32)

Altıncı tablette ise kan, insanın yaratılması için gerekli temel malzeme olarak kemiklerle birlikte geçmektedir:

"...Kanları bir araya toplayacağım, kemikleri bir araya, o kalabalığı ayağa kaldıracacağım adı insan olsun, o kalabalığı yaratacağım adı insan olan..."(Enuma Eliş VI. Tablet 5-7).

31 Mackenzie, Çin ve Japon Mitolojisi, 75.

32 Mackenzie, Çin ve Japon Mitolojisi, 139-145.

33 Eberhard, Çin Simgeleri Sözlüğü, 131.

Aynı tabletin devamında Tiamat'ın kocası ve orduların komutanı olan, Marduk ile savaşarak yenilmiş Kingu, savaş esiri olarak zapt edilmiş olduğu halde savaşı kışkırtmakla suçlanarak, insanların yaratılması için gerekli kanı elde etmek için kurban edilir.

“...“Savaşı başlatan Kingu, Tiamat'ı o kışkırttı, savaş yapmak için tanrıları örgütledi.” Onu zapt ettiler, Ea'nın huzuruna getirdiler, cezasını verdiler ve damarlarını kestiler, onun kanından Marduk ve Ea, insanı yarattılar...”(Enuma Eliş VI. Tablet 29-33).

Destanda “karabaş” olarak anılan insanın yaratılış amacı tanrıların hizmetini görmeleri, böylece zafer kazanmış Marduk ve taraftarlarının rahat edebilmeleridir.³⁴ Destanda kan sembolizmini, gücün ve zaferin alameti, mağlup olandan ele geçirilen iktidar hakkı ve yaşam gücü, yaratma eylemi için gerekli olan ana malzeme olarak görmekteyiz.

2.3. Yunan Geleneğinde Kan Sembolizmi

Yunan mitolojisinde yeraltı dünyasına dair anlatılarda ölü ruhlarının tek zevklerinin kanın dudaklarına değdiğinde tekrar yaşadıklarını hissetmelerinden dolayı kan içmek olduğu anlatılır.³⁵ Adonis ölürken bedeninden akan kanlardan dağ laleleri büyümüştür. Aynı söylem Mezopotamya inancında da yer alır, Tammuz ölürken akan kanlarından dağ laleleri oluşmuştur. Hyakinthos'un kanından sümbül çiçeği (İngilizcede karşılığı hyacinth olarak geçer) meydana gelmiştir.³⁶ Dionysos'un da daha yeni doğmuşken Titanlar tarafından yakalanıp parçalanması üzerine akan kanlarından nar ağacının oluştuğuna inanılır.³⁷ Bu anlatılarda dikkat çekici olan şeyler bu tanrı ve tanrıçaların bir şekilde öldürülmüş veya kendilerini öldürmüş olmaları ve akan kanlarının doğada yeni bir varlığa dönüşmesidir.

Odysseus, ölümler ülkesine gitmeden önce gemisine kılavuzluk etmesi için tanrılara yakarır ve tanrıça Kirke cevap vererek ona ölümlerin kılavuz olması için yapması gereken büyüsüz işlemleri anlatır. Bu işlemler sırasında lekesiz bir kara koç alması büyü sırasında kurban etmesi ve ölümleri ayın tamamlanana dek koçun kanına yaklaştırmaması gerekmektedir. Odysseus, bunu başarırsa ancak yolculuğunu gerçekleştirebilecektir.³⁸

Yunan mitlerinde yer bulan ana tanrıça figürü ve onun yeryüzündeki kişileşmiş hali olan kutsal kraliçe anlatılarında erkeklerin bereket için kanları akıtılmaktaydı. Bu erkekler ilk zamanlarda kraliçenin kardeşi ya da oğlu olurken sonraki dönemlerde onlar yerine turnuvalarla seçilmiş gençler kutsal kral olmuştur. Bahar ayları geldiğinde kutsal kral büyük bir dini törenin parçası olarak kurban edilmiştir. Ana tanrıçanın rahibelerinin kutsal kralın bereket gücüne sahip olabilmek adına bu gencin etini yedikleri

34 *Babil Yaratılış Destanı Enuma Eliş*, çev. Selim F. Adalı, Ali T. Görgü (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021), 32-48.

35 Graves, *Yunan Mitleri*, 165.

36 Graves, *Yunan Mitleri*, 84-86.

37 Graves, *Yunan Mitleri*, 127.

38 Homeros, *Odysseia*, çev. Ahmet Cevdet Emre, (İstanbul: Varlık Yayınevi, 1971), 173-174.

ve kanını tarlalara saçtıkları da bilinmektedir. Her yıl tören bittiğinde kraliçe yeni bir kutsal kral atamaktadır.³⁹

Yunan mitlerinde kan, yaratıcı gücü ve hayat verici özü taşıyan, hem şifa hem zehir saçan, suçlara ve cana karşılık kefarete olan, toprağa bereketi veren, ölü ruhlarla özledikleri canlılığı sunan, tanrı ve tanrıçalar tarafından arzulanan bir kaynak, büyüsel güç taşıyan ve seçilmişlerin tükettiği bir besin, mutlak zaferin işareti, antlaşmalarda bağlayıcılığın sembolü olmuştur.

Kan insanlarla tanrılar arasında esas araçlardan biri sayılmıştır. Kurban ritüellerinde kullanılan kan tanrıların öfkelerini yatıştırıp onlardan gelebilecek zararı engelleyerek bir anlamda bereketi garantilerdi. Bazı durumlarda bizzat tanrılar ve tanrısal soydan gelenlerin kanı dökülür ve bu kan taşıdığı özelliklerle doğaya yeni çeşitlilikler sunar, yeni bitkilerin oluşmasını sağlar. Bazı durumlarda insan hayatına şifa ve zehir olarak etki edebilen tesirli birer madde sayılırdı. Sadece tanrısal kan değil tanrılarla bağlantılı görülmüş olan hayvanların kanları da tanrısal kanla benzer özelliklerde görülmüştür. Özünde yaşamın kaynağı olmasıyla bağlantılı olduğunu düşündüğümüz tüm bu anlatılardaki kan sembolizminde esas olan hayatın devamlılığıdır. Kimi durumlarda bu devamlılığa son veren yine kanın kendisi olarak görülmüştür. Kana sihirli güçler atfedilmiş, tanrısal kandan oluştuğuna inanılan kimi bitkilere de bu özelliğin geçtiğine inanılmıştır. Şifa vermenin ötesinde ölümden tekrar diriltme gücü yine kana atfedilmiş, yaşam veren tanrısal güç, kanın kendisinde görülmüştür. Bu anlayıştan kaynaklı olarak ağır suçların cezasına karşılık kan bedeli talep edilmesi Yunan mitlerinde rastladığımız bir anlatıdır. Bu kan bedeli yani yaşam bedeli bazen kişinin kendi yaşamı olmakla birlikte değerli görülen hayvanlardan fideye ödemek şeklinde olabildiği de görülmektedir. Anlaşılacağı üzere genel olarak Yunan mitolojisinde kanın hem olumlu hem olumsuz çağrışımları iç içe geçmiş halde bulunmaktadır.

MÖ 8. yüzyıl'da yaşadığı düşünülen Hesiodos, Yunanlıların büyük ozanlarından. Tanrıların doğuşu anlamına gelen Theogonia eserini kendi iddiasına göre Helikon Musa'larından aldığı ilham ile oluşturmuştur. Theogonia'da Yunan mitolojinde yer alan tanrıların oluşumu, doğumları, yaşamları, kendi aralarındaki ve insanlarla ilişkileri, düzendeki konumları anlatılır. İlk geçtiği bölümde kan sembolü, insanın üzüntüsü, kederiyle ilişkili olarak şu şekilde bahsedilmiştir: "Bir insanın dertsiz başına dert mi düştü, üzüntüden kan mı kurudu yüreğinde".⁴⁰ Görüldüğü üzere burada deyimlerdeki kullanımına benzer bir şekilde kullanılmıştır. Bir sonraki geçtiği kısımda ise olumsuz çağrışımlarla yaratma kuvveti içeren bir madde olarak anılır: "Ama hoş bir şey değildi elinden savrulup giden: Kanlar fişkirip saçıldı içinden ve hepsi gömülü kaldı Toprak'ın bağrında ve bunlardan gebe kalan Toprak yıllar sonra duğurdu yaman Erinysleri, öç tanrıçalarını; parlak zırlı, uzun kargılı Devleri, bir de yeryüzüne yayılan Orman Perileri'ni."⁴¹ Burada Uranos'tan çıkan kan yeni ve kötücül denilebilecek tanrısal

39 Bahar Güzel, *Antik Yunan Mitolojisinde Theseus* (Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 30-31.

40 Hesiodos, *Theogonia, İşler ve Günler*, çev. Azra Erhat, Sabahattin Eyüboğlu, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021), 6.

41 Hesiodos, *Theogonia*, 9.

varlıkların oluşmasında etkin olmuştur. Son olarak deyim halinde kullanılarak: “Yaşıyordu kana susamış Ekhidna...”⁴² şeklinde geçer ve öldürme isteği, kin gibi duyguları sembolize etmektedir. Görüldüğü üzere Yunan mitolojisinin en önemli eserlerinden olan Theogonia’da kan sembolizmi daha çok olumsuz anlamlarla ilişkili olarak kullanılmıştır.

3. Dini Etnoloji ve Din Fenomenolojisi Açısından Kan Sembolizmi

3.1. Halk İnanışlarında ve Uygulamalarında Kan Sembolizmi

Halk inancı; tabiatüstü, insanüstü bir gücün, varlığın, varlıkların mevcut olduklarına, bunlarla ilgili çeşitli uygulamalar ve kaçınmalar bulunduğuna, bunlara uymanın çeşitli faydaları olduğuna, ihmal edenin zarar göreceğine inanmaktır. Bu tür güçlerin veya varlıkların gerçekte var olması önemsenmez. Bu tür inanışlarda önemli olan nokta kültürün ögesi olan bu inanışlara kişinin bağlılığıdır. Halk inanışları hakkında “batıl” hükmü verilemeyeceği öne sürülmüş olsa da batıl inanç/ hurafe kategorisinde anılan inanışlar manevi folklor/halk inanışları arasında değerlendirilir.⁴³ Halk inanışlarında kanın korunma, arınma, bereket ve verimliliği garantileme, yardım isteme, suçluluk duygusundan kurtulma gibi psikolojik ihtiyaçlar bağlamında çeşitli uygulamalarda ve büyüsel işlemlerde kullanıldığı görülmüştür.

Türklerde Hacı Bektaş-ı Veli’nin burnunun kanaması sonucu kanının abdest aldığı suya karışması, bu suyu Kadıncık Ana’nın içerek hamile kaldığına dair inancın birtakım çevrelerde kabul gördüğü geçmektedir.⁴⁴ Eski Mısır’da firavunların kan banyosu yaparak yaşlanmaktan korunduklarına inandıkları, kanın tedavi edici özelliğinden faydalanmak adına sara hastalarına kan banyosu yaptırdıkları da kaydedilmiştir. Roma’da da gladyatörlerin sıcak kanının sara tedavisi için kullanıldığı, bu kanın sara hastalarına içirildiği bilinmektedir. Aborjinler yaşlıların, gençlerin kanındaki enerji sayesinde daha dirençli olmaları için gençlerin kanını yaşlıların kanıyla karıştırmışlardır. İslam öncesi Arap toplumunda doğan çocuk için kesilen kurban kanı çocuğa sürülerek kanın çocuğu koruyacağı düşünülmüştür. Benzer şekilde ülkemizin bazı yörelerinde kurban kanı şifa olacağı inancıyla nefes darlığı rahatsızlığı olanlara, iştahsızlık yaşayanlara ve alkoliklere içirildiği ve meyve vermeyen ağaçlara sürüldüğü görülmüştür. Irak Türkmenleri arasında da buna benzer şekilde kurban kanının çocuğun ağzına sürülmesi halinde çocuğun tüm dertlerinden kurtulacağı inancı bulunmaktadır.⁴⁵ Dede Korkut destanında yer alan Boğaç Han’ın hikayesinde de Hızır Aleyhisselam’ın gelip yarasını iyileştirmek için anne sütüne ihtiyaç duyduğunu söylemesi üzerine annesinin kanla karışık gelen sütünü yaranın üzerine sürerek tedavi edildiği geçer.⁴⁶ Çin’de yetişen “san tsi” otunun menstrüal kanamalarda etkili olduğu, bu otlarla beslenen gri keçi cinsinin kanının da aynı etkililere sahip olup her türlü kanama ve attan düşme gibi yaralanmalarda tedavi edici şifalı özelliklere sahip olduğuna inanılmaktadır. Bu keçi kanının özellikle avcılar tarafından kullanıldığı

42 Hesiodos, *Theogonia*, 14.

43 A. Hikmet Eroğlu, “Halk İnanışlarına Giriş”, *Halk İnanışları El Kitabı*, ed. Durmuş Arık, A. Hikmet Eroğlu, (Ankara, Grafiker Yayınları, 2020), 21-23.

44 Çetin, “Kültürlerarası Din Psikolojisi Açısından Kan Sembolizmi”, 119-120.

45 Çetin, “Kültürlerarası Din Psikolojisi Açısından Kan Sembolizmi”, 127-128.

46 Şeyda Özkan, *Anadolu Türk Folklorunda Bitki Adlarının Veriliş Hikayeleri Üzerine Bir İnceleme*, (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 32.

da geçmektedir.⁴⁷ Eski dönemlerde kadınlar menstrüal kanama evrelerinde ekin tarlalarında gezdirildiğinde ürünlere bereket geleceğine inanılmıştır.⁴⁸ Sivas çevresinde var olan bir inanişaya göre elinde siğil çıkan kişi elini kurbağa kanı ile yıkadığında tedavi olur.⁴⁹

Türlere ait kültürlerde kırmızı renkli nar suyunun yaşamı ve kanı sembolize ettiği, Adem Peygamber'in cennetten kovulduğu için akan kanlı göz yaşlarından lale çiçeğinin oluştuğu inançları bulunmaktadır. Slavların inançlarına göre ise St. John otu olarak bilinen ot, muhtemelen Vaftizci Yahya'nın başının kesildiği yere damlayan kanından meydana gelmiştir. Farklı bir söyleme göre ise bu ot İsa'nın çarمیhta öldürüldüğü yerde çıkmış, şifa veren gücünü İsa'nın kanından almıştır. İnsanlar çağlar boyunca bitkilerle kan arasında çeşitli bağlantılar kurmuş, kanın kırmızı rengi ile bitkilerdeki kırmızı rengi bağdaştırarak farklı inançlar geliştirmişlerdir.⁵⁰ Türklerde görülen halk hekimliği uygulamalarında sıtma için lekesiz siyah tavuğun üç damla kanının kırmızı biber ve toz haline getirilmiş inci ile karıştırılarak kullanıldığında şifa vereceğine, kırlangıç kanının göze inen perdeyi kaldırdığına dair çeşitli inanışlar bulunmaktadır.⁵¹

Rüyalarda kan sembolizmi olumlu-olumsuz pek çok anlama gelmektedir. İmam Nablusi'ye göre rüyada görülen kan, haram mala, rüya sahibinin işlediği günaha işaret ederken, rüya gören kimsenin kanla kaplı olduğunu görmesi mal sahibi olmasına veya günah içinde bulunmasına yorumlanmıştır. Kanın ciltten akması ise sağlık ve selamete, ya da kişinin yolculuktan güvenli şekilde dönmesine işaret olarak düşünülmüştür. Rüyada insan kanı içtiği gören kişinin mal ve kazanç sahibi olacağı, fitne ve belalardan kurtulacağına, günahattan kaçınarak kötü işlerden uzaklaşacağına inanılmıştır. Kan başka bir yoruma göre, rüya görenin hayatına, mal ve gücüne, yardımcılara, giysilere ya da iyi ve kötü kazandığı şeylere işaret eder. Rüyada kan aldirmek ya da almak, yöneticilik ile tabir olunmuştur. Bazı yorumlara göre ise evlenmeye, düşmana karşı zafer kazanmaya, sağlıklı olmaya, kazanç elde etmeye, kötülüklerden ve zalim insanlardan korunmaya, malın artmasına, kendisini etkileyecek sözler duyacağına, günahlardan tövbe etmeye, hapse giren kimse için hapisten çıkmaya, beden sağlığı için para harcayamaya yorumlanmıştır.⁵²

Pek çok farklı kültürde yer alan halk inanışlarından biri olan vampir inanişısı da kanla bağlantılı olan bir inaniştir. Buna göre güneşin batmasından doğumuna kadar olan süre içinde ölümden dirilerek mezardan çıkan ve insanlara saldırarak kanlarını emen vampir inanişının kökenleri Babil'e kadar gitmektedir.⁵³ Kanın ruhu barındırması ve hayatın kaynağı olması gibi inanışların ölümden yaşama

---

47 Mackenzie, Çin ve Japon Mitolojisi, 150.

48 Ersoy, Semboller ve Yorumları, 263.

49 Sedat Veysi Örnek, Sivas Ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların Ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki, (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1966), 107.

50 Özkan, Anadolu Türk Folklorunda Bitki Adlarının Veriliş Hikayeleri Üzerine Bir İnceleme, 43-59.

51 Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru* (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1984), 126-128.

52 Abdülğani bin İsmail en- Nablusi, *İslami Rüya Tabirleri Ansiklopedisi*, (İstanbul: Cümle Kitap, 2020), 489-494.

53 Halil Gökhan, *Semboller*, (İstanbul: Dharma Yayınları, 2009), 395.

dönerek canlılığını devam ettirmek için kan içmeye ihtiyaç duyan hortlak düşüncesine kaynaklık edebileceği ihtimal dahilindedir.

3.2. Büyüsel İşlemlerde Kan

Büyü, var olduğu addedilen doğüstü güçlerle ilişki kurularak, gizli güçler taşıdığını kabul edilen bazı nesnelere kullanılarak koruma sağlama, fayda ve zarar vermeye yönelik sonuçlar elde etme amacıyla yapılan birtakım işlemlerdir. İnsanlara ve olaylara müdahale edilerek düşmanı yenme, öldürme, düşmana zarar verme, çocuk sahibi olma, eş elde etme, hastalıktan kurtulma, bereket ve kazanç elde etme gibi iyi veya kötü çeşitli şekillerde menfaat sağlama amaçlanan büyüsel işlemler, birtakım güçlere ve bilgilere sahip olduğu düşünülen kişilere yaptırılır. Ruhlar, cinler, şeytanlar, canlı veya ölmüş hayvanlar, cisimler, şekiller ve birtakım kelimeler büyüde aracı olarak kullanılır.⁵⁴ Büyüsel işlemler çok çeşitli malzemeler kullanılmakla birlikte, cin elması, cin tırnağı, soğan, sarımsak, kına çiçeği gibi bitkiler, tütsü malzemeleri olarak kafur, günlük, masteki, ud gibi malzemeler, ateş, mum, hayvan derisi, iğne iplik, kehribar, toprak gibi materyaller, bal şerbeti ve kuru bakla gibi gıda maddeleri, insan saçı, tırnağı gibi malzemeler ve altın, bakır, kurşun gibi maddeler,⁵⁵ koyun işkembesi, horoz kanı, yarası kanı, sığa dili gibi malzemeler⁵⁶ kullanılmaktadır. Kan akıtılmasıyla kanda var olduğuna inanılan enerjinin ve büyüsel güçlerin açığa çıktığı ve bu güçlerden insanların ve doğüstü varlıkların faydalandığı düşünülmüştür.⁵⁷

Kan ile yapılan büyüsel işlemlere örnek olarak Ahmed b. Ali el-Bûnî'nin Şems'ül Maarif adlı eserinde bir kimsenin kendisi hakkındaki düşüncelerini bilmek isteyen kişi Ay ve Merkür'ün özel bir durumunda kendi kanıyla sağ avcuna bir Elif harfi çizip sıkıca tokalaşır, tokalaştığı kişinin düşüncelerini söylemeye başlayacağını belirtilmiştir.⁵⁸ Kütahya bölgesinde düşük yapan kadınlar veya doğum esnasında ölen kadınlara muska yazma adeti olduğu, yazılan muska öncesinde cinlere hayvan kanı sunulduğu ve bu kanın bir damlasının da muskaya damlatıldığı aktarılmıştır.⁵⁹ Siyah renkli tavuğun kanı ile yazılmış muskalara nazar değmemesi için başvurulduğu bilinmektedir.⁶⁰ Büyücülüğün bir çeşidi olup ölü ruhların çağırılması olan Nekromansi büyülerinde de ölünlün damarlarına, kuduz köpek salyası, vaşak iç organları özü, Mısır'dan toz halinde getirilmiş yılanlar ya da sihirli otlar ve zehirler gibi büyüsel malzemeler karıştırılmış olan koyun kanı enjekte edilerek ölümler aleminde çeşitli büyüsel sözlerin ve tehditlerin söylenmesi ile ölünlün ruhunun çağırıldığına inanılmaktadır.⁶¹ Kanın Hititlerdeki büyüsel

54 Durmuş Arık, "İslam Öncesi Arap İnanışları", *Halk İnanışları El Kitabı*, 226-227.

55 Azize Uygun, Seyyid Süleyman El-Hüseyinî'nin Kenzü'l Havas Kitabındaki Dua ve Büyü Motifleri (Ankara: Eskiye Yayınları, 2020), 83-91.

56 Baki Adam, "Dua, Rukye, Havas İlmi, Tılsım ve Büyü" *Halk İnanışları El Kitabı*, 304.

57 Çetin, "Kültürlerarası Din Psikolojisi Açısından Kan Sembolizmi", 126.

58 Bilal Ordu, *Kütahya'da Büyü ve Büyü ile İlgili Uygulamalar* (Kütahya: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020) 56.

59 Ordu, *Kütahya'da Büyü ve Büyü ile İlgili Uygulamalar*. 66.

60 Neriman Senem Akyol, *Adana (Merkez) Halk Kültüründe Halk İnançları Bayramlar ve Törenler* (Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 13.

61 Annette von Heinz – Frieder Kur, *Gizli Bilimler Ansiklopedisi*, çev. Bülent Atanur, (İstanbul: Omega Yayınları, 2004), "Nekromanti", 290.

işlemlerde arınma ritüellerinde kullanıldığı geçmektedir. Hitit, Sümer ve Akkadlarda tanrılara kurban olarak çeşitli kuşların kanları büyüsel işlemlerde kullanılmıştır.⁶² Yunan mitlerinde de kanla yapılan büyülere yer verilmiştir. Buna göre Erinyslerin kalplerinin kanı ile büyü yapmak menstrual kanla yapılan büyülere verilen bir isimdir. O dönem var olan inanışa göre bakire ve ilk kez hayız gören genç kızların yaptığı kan büyülerini bozmak imkansızdır. Bu büyüler lanetleme amacıyla yapılmaktadır.⁶³ Başka bir anlatı da ise Deianeira, Nessos'un kanıyla zeytinyağı ve tohumları karıştırıp çok kuvvetli bir aşk iksiri elde eder. Bu iksiri kocası Herakles'in gömleğine sürdüğü takdirde kocası onu asla aldatamaz.⁶⁴

Halk inanışları ve uygulamalarında kan, kurban uygulamasıyla da bağlantılı şekilde koruyucu ve arındırıcı, bereketi arttırıcı olarak görülmüş, tanrı ve doğa üstü varlıklarla bağlantı kurmak için önemli bir aracı ve sunu olarak görülmüştür. Büyüsel işlemlerde kimine göre büyü'nün etki gücünü arttırırken kimine göre arındırıcı bir madde olarak kabul edilmiştir. Ölü çağırma uygulamalarında hayatla kısa süreli de olsa bağlantıyı sağlamak için ihtiyaç duyulan ana malzeme yine kandır. Tüm bu inanç ve uygulamalar kana hayat veren gücü taşıma özelliği yüklenmesinden doğmaktadır. Bu hayat verici güç ölüyü yaşama geri döndürür, hastalıklara şifa verir, talihsizliklerden ve belalardan korur, her işin yolunda gitmesini ve kesin sonuç alınmasını garantiler. Bu kadar özelliğin kandan beklenmesinin ardında yatan sebebin kanın tanrısal kökenli olduğuna dair eski inanışlardan kaynaklandığı düşünülmektedir. Halk inanışlarında ve büyüsel işlemlerde kanın daha çok olumlu bir çağrışımı bulunmaktadır.

4. Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet'te Kan Sembolizmi

Başlıca monoteist dinler olan Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet'te kan çoğu zaman temel anlamıyla kullanılmakla birlikte özellikle Hristiyanlık'ta çeşitli manalara işaret eden sembolik anlamlarla da kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yahudilik'te canı taşıdığı düşünülen kanın tüketilmesi şiddetli şekilde yasaklanmış, İslam'da ise akıtılmış kanın tüketilmesi yasaklanırken, et ve damarda kalan kanın tüketilmesinde bir beis görülmemiştir. Yahudilik'te kan kutsama ve arındırmada esas madde sayılmıştır. Hristiyanlık'ta ise Mesih'in kanı inananların yeniden doğumunu ve sonsuz yaşamda pay sahibi olmalarını sağlamaktadır. Özellikle Yahudilik'te kana verilen sembolik değerden doğan hükümler olduğunu görmekteyiz.

4.1. Yahudilik'te Kan Sembolizmi

Tevrat'ta kan hem pek çok anlama gelecek şekilde sembolik üslup ile hem de esas anlamı ile geçmektedir. Buna göre Levililer 7:26-27 parçasında geçen "Nerede yaşarsanız yaşayın, hiçbir kuşun ya da hayvanın kanını yemeyeceksiniz. Kan yiyen herkes halkımın arasından atılacak."⁶⁵ ifadesiyle kan

62 Serkan Başol, *Hititlerde Büyü ve Büyü Malzemeleri* (Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014) 163-164.

63 Graves, *Yunan Mitleri*, 584.

64 Graves, *Yunan Mitleri*, 734.

65 Kitab-ı Mukaddes (Erişim 12 Haziran 2022), Lev.7:26-27.

yemek kaşer kuralları içinde sert bir şekilde yasaklanmıştır. Aşağıda Tevrat'ta kanın kullanımına dair bazı örnekler verilmekle birlikte kan kelimesi Ahit literatüründe 407 kere geçmektedir:

“Rab, “Ne yaptın?” dedi, “Kardeşinin kanı topraktan bana sesleniyor. Artık döktüğün kardeş kanını içmek için ağzını açan toprağın laneti altındasın.”⁶⁶ “Yalnız kanlı et yemeyeceksiniz, çünkü kan canı içerir. Sizin de kanınız dökülürse, hakkınızı kesinlikle arayacağım. Her hayvandan hesabını soracağım. Her insandan, kardeşinin canına kıyan herkesten hakkınızı arayacağım. “Kim insan kanı dökerse, kendi kanı da insan tarafından dökülecektir. Çünkü Tanrı insanı kendi suretinde yarattı.”⁶⁷

“Benim Rab olduğumu şundan anla, diyor Rab. İşte, elimdeki değneği ırmağın sularına vuracağım, sular kana dönecek. İrmaktaki balıklar ölecek, ırmak leş gibi kokacak, Mısırlılar artık ırmağın suyunu içemeyecekler.’ Sonra Rab Musa'ya şöyle buyurdu: “Harun'a de ki, ‘Değneğini al ve elini Mısır'ın suları üzerine –ırmakları, kanalları, havuzları, bütün su birikintileri üzerine– uzat, hepsi kana dönsün. Bütün Mısır'da tahta ve taş kaplardaki sular bile kana dönecek.’ Musa'yla Harun Rabbin buyurduğu gibi yaptılar. Harun firavunla görevlilerinin gözü önünde değneğini kaldırıp ırmağın sularına vurdu. Bütün sular kana dönüştü. İrmaktaki balıklar öldü, ırmak kokmaya başladı. Mısırlılar ırmağın suyunu içemez oldular. Mısır'ın her yerinde kan vardı.”⁶⁸

“Hayvanın kanını alıp, etin yeneceği evin yan ve üst kapı sövelerine süreceklez.”⁶⁹ “Bulduğunuz evlerin üzerindeki kan sizin için belirti olacak. Kanı görünce üzerinizden geçeceğim. Mısır'ı cezalandırırken ölüm saçan size hiçbir zarar vermeyecek.”⁷⁰ Buradaki ifadelerde Frazer'ın bahsettiği temas büyüsünün⁷¹ etkilerinden faydalanılmak istendiği düşünülebilir. Temas büyüsü ile maddede var olan özellik temas ettiği nesneye geçer ve etkileri temas kesilse bile devam eder. Bu şekilde cana karşı can, kana karşı kan gibi bir yaklaşımla cezalandırma karşılığında Yahudilerin kan bedeli ödenmiş gibi anlaşılabilir.

“Koçu sen kes. Kanını Harun'la oğullarının sağ kulak memelerine, sağ el ve ayaklarının baş parmaklarına sür. Artan kanı sunağın her yanına dök. Sunağın üzerindeki kanı ve mesh yağın Harun'la oğullarının ve giysilerinin üzerine serp. Böylece Harun'la oğulları ve giysileri kutsal kılınmış olacak.”⁷²

“Evi paklamak için iki kuş, sedir ağacı, kırmızı iplik ve mercanköşk otu alacak. Kuşlardan birini toprak bir kapta, akarsuyun üzerinde kesecek. Sedir ağacını, mercanköşk otunu, kırmızı ipliği, canlı kuşu alıp kesilen kuşun kanına ve akarsuya batıracak. Yedi kez eve serpecek. Böylece kuşun kanı, akarsu, canlı kuş, sedir ağacı, mercanköşk otu ve kırmızı iplikle evi paklamış olacak.”⁷³ “İçinde yaşadığımız ülkeyi kirletmeyeceksiniz. Kan dökmek ülkeyi kirletir. İçinde kan dökülen ülke ancak kan dökenin

66 Yar. 4:10.

67 Yar.9:4-6.

68 Çık.7:17-21.

69 Çık.12:7.

70 Çık.12:13.

71 James George Frazer, *The Golden Bough a Study of Magic and Religion*, (The Floating Press, 2009), 36-40.

72 Çık.29:20-21.

73 Lev.14:49-52.

kanyla bağışlanır.”⁷⁴ “İnsanoğlu, Egemen Rab şöyle diyor: Her çeşit kuşa ve yabanıl hayvana seslen: ‘Sizin için hazırlayacağım kurbanda, İsrail dağları üzerindeki büyük kurbanda gelin, her yandan toplanın! Orada et yiyecek, kan içeceksiniz. Başan'ın besili hayvanlarının –koçların, kuzuların, tekelerin, boğaların– etini yiyip kanını içer gibi yiğitlerin etini yiyecek, dünya önderlerinin kanını içeceksiniz. Sizin için hazırlayacağım kurbandan doyana dek yağ yiyeceksiniz, sarhoş oluncaya dek kan içeceksiniz.”⁷⁵ “Göklerde ve yeryüzünde, kan, ateş ve duman sütunlarından belirtiler göstereceğim. Rabbin büyük ve korkunç günü gelmeden önce güneş kararacak, ay kan rengine dönecek.”⁷⁶

Tevrat'ta kan, canı barındıran madde olarak geçer. Bununla bağlantılı olarak kan içmek ve yemek, insan kanı dökmek yasaklanmıştır. Kan, kurban sunusunda arındırıcı esas olarak görülmüştür. Buradan da anlaşılacağı üzere insan kanına kirletici bir özellik atfedilirken Tanrı'ya kurban olarak sunulan hayvanların kanları temizleyici ve koruyucu olarak kabul edilmiştir. Tevrat'ta kan kelimesi çoğunlukla öldürmeyi ya da ölmeyi sembolize edecek şekilde kullanılmıştır. Bu bakımdan kan daha çok olumsuz bir çağrışımda bulunmaktadır.

4.2. Hristiyanlık'ta Kan Sembolizmi

Hristiyanlık'ta kan denilince ilk bakışta Komünyon ayininde temsili olarak kırmızı şarabın içildiği Mesih'in kanı akla gelse de aslında kan, İsa ile gelen öğretinin sembolüdür.⁷⁷ Mesih'in çarmıha gerilişinden önce havarilerle yediği son akşam yemeğinde üzümden üretilmiş kırmızı şarabı içerek, bu benim kanımdır bunu için ve bu yemeği benim hatıram olarak devam ettirin, demesi üzerine Komünyon ayini Hristiyan geleneğinde kutlanmaya devam etmiştir. Geleneğe göre ayinden önce hazırlanan şarap, ayin sırasında rahip tarafından edilen dua sonucu Kutsal Ruh'un inerek kutsamasıyla Mesih'in gerçek kanına dönüştüğü düşünülür. Bu kanın temsili olan şarap içildiğinde de Mesih ile manevi birlik sağlandığına inanılmaktadır.⁷⁸ Bununla birlikte Hristiyanlık'ta kanın, yaşamın sembolü olarak kullanıldığı da görülmektedir. Yeni Ahit Literatürü'nde kan ile ilgili pasajlardan seçme örnekler aşağıda verilmiştir:

“Atalarımızın yaşadığı günlerde yaşasaydık, onlarla birlikte peygamberlerin kanına girmezdik’ diyorsunuz.”⁷⁹

“Böylelikle, doğru kişi olan Habil'in kanından, tapınakla sunak arasında öldürdüğünüz Bereky'a oğlu Zekeriya'nın kanına kadar, yeryüzünde akıtılan her doğru kişinin kanından sorumlu tutulacaksınız.”⁸⁰

74 Say.35:33.

75 Hez.39:17-19.

76 Yoe.2:30-31.

77 Martin Werner, *Hristiyanlığın İnanç Esaslarının Doğuşu*, çev. Ekrem Sarıkçıoğlu, (Isparta: Fakülte Kitapevi, 2016), 103.

78 Mahmut Aydın, *Hristiyanlık Tarih, İnanç ve Uygulama*, (İstanbul: Ketebe Yayıncılık, 2021), 342-345.

79 Mat.23:30.

80 Mat.23:35.

“Sonra bir kâse alıp şükretti ve bunu öğrencilerine vererek, Hepiniz bundan için dedi. Çünkü bu benim kanımdır, günahların bağışlanması için birçokları uğruna akıtılan antlaşma kanıdır. Size şunu söyleyeyim, Babam'ın egemenliğinde sizinle birlikte yenisini içeceğim o güne dek, asmanın bu ürününden bir daha içmeyeceğim.”⁸¹

“Kendisini kabul edip adına iman edenlerin hepsine Tanrı'nın çocukları olma hakkını verdi. Onlar ne kandan ne beden ne de insan isteğinden doğdular; tersine, Tanrı'dan doğdular.”⁸²

“Bunun üzerine Yahudiler, bu adam yememiz için bedenini bize nasıl verebilir? diyerek birbirleriyle çekişmeye başladılar. İsa onlara şöyle dedi: Size doğrusunu söyleyeyim, İnsanoğlu'nun bedenini yiyip kanını içmedikçe, sizde yaşam olmaz. Bedenimi yiyenin, kanımı içenin sonsuz yaşamı vardır ve ben onu son günde dirilteceğim. Çünkü bedenim gerçek yiyecek, kanım gerçek içecektir. Bedenimi yiyip kanımı içen bende yaşar, ben de onda.”⁸³

“O günler kadın erkek kullarımın üzerine ruhumu dökeceğim, onlar da peygamberlik edecekler. Yukarıda, gökyüzünde harikalar yaratacağım. Aşağıda, yeryüzünde belirtiler, kan, ateş ve duman bulutları görülecek. Rabbin büyük ve görkemli günü gelmeden önce güneş kararacak, ay kan rengine dönecek. O zaman Rabbi adıyla çağıran herkes kurtulacak.”⁸⁴

“Kendinize ve Kutsal Ruh'un sizi gözetmen olarak görevlendirdiği bütün sürüye göz kulak olun. Rab'bin kendi kanı pahasına sahip olduğu kiliseyi gütmek üzere atandınız.”⁸⁵

“Aynı biçimde yemekten sonra kâseyi alıp şöyle dedi: Bu kâse kanımla gerçekleşen yeni antlaşmadır. Her içtiğinizde beni anmak için böyle yapın. Bu ekmeği her yediğinizde ve bu kâseden her içtiğinizde, Rabbin gelişine dek Rabbin ölümünü ilan etmiş olursunuz. Bu nedenle kim uygun olmayan biçimde ekmeği yer ya da Rabbin kâsesinden içerse, Rabbin bedenine ve kanına karşı suç işlemiş olur.”⁸⁶

“Bizler topraktan olana nasıl benzediysek, göksel olana da benzeyeceğiz. Kardeşler, şunu demek istiyorum, et ve kan Tanrı'nın Egemenliği'ni miras alamaz. Çürüyen de çürümezliği miras alamaz.”⁸⁷

Hristiyan öğretileriyle senkretik yapıda olan Yeni Dini Hareketlerden Moonculuk'ta Sun Myung Moon hayattayken evlenme ayinlerinde Moon'un kanı kırmızı şaraba damlatılarak ayine katılan çiftlere içirildiği böylece bu kanlı şarabı içenlerin kutsandıklarına inanıldığı geçmektedir.⁸⁸ Bu türden bir diğer Yeni Dini Hareket olan Yehova Şahitleri'nde kan, Tanrı'nın gözünde kutsal sayıldığı düşünüldüğünden dolayı kan nakli gibi uygulamalar yasaklanmıştır. Hristiyanlık'ta gıdalarda yasak bulunmamasına rağmen yukarıdaki aynı sebeple Yehova Şahitleri kan yemeyi yasaklar. Bununla birlikte

---

81 Mar.26:27-29.

82 Yu.1:12-13.

83 Yu.6:52-56.

84 Elç.2:18-21.

85 Elç.20:28.

86 1.Kor.11:25-27.

87 1.Kor.15:49-50.

88 Mustafa Bıyık, “Yeni Dünya Düzeninde Küresel Bir Din Modeli: Moonculuk”, *Milel ve Nihal Dergisi*, 1/1(Aralık, 2003), 105.

Yahudilik'te var olan uygulamaya benzer olarak kanı doğru şekilde akıtılmamış olan hayvanlar da yenilmemektedir.⁸⁹

Hristiyanlık'ta kan denilince akla Mesih'in öğretisi ve bu öğretiyle yeniden doğmayı ve sonsuz hayata kavuşmayı sembolize eden Mesih'in kanı gelmekle birlikte kan, insanın dünyevi varlığını, hayatı ve ölümü de sembolize edecek şekilde de kullanılmıştır. Anlaşılacağı üzere Hristiyanlıkta kan olumlu çağrışımlara sahip olmakla birlikte daha çok olumsuz bir çağrışımdadır.

4.3. İslam'da Kan Sembolizmi

İslam'da hem insan hem hayvan kanı necis sayılmış ve tüketilmesi yasaklanmıştır. Ancak İslami usulde kesilmiş hayvanların etleri ve damarları arasında kalan bir miktar kanın etler ve damarlar tüketilirken bunlarla birlikte tüketilmesinde sakınca görülmemiştir. Vücuttan çıkan kan abdesti bozar, vücuda veya elbiseye bulaşmış belli bir miktar kan namaza engel teşkil eder. Hayız, nifaz ve istihaze olarak gelen kan kadınlar için bazı ibadetlerin vakti içinde yapılmasına engel veya tamamen o ibadetten muafiyet durumu oluşturur. Araplarda İslamiyet'ten önce var olan yeni doğan çocuğa akika kurbanı keserek kanını alınına sürme uygulaması, İslamiyet'le birlikte düzenlenerek kurban kesme ibadeti devam ettirilmiş ancak kan sürme uygulamasından vazgeçilmiştir. İslam alimlerince hadislere dayandırılmak suretiyle akika kanının çocuğun başına sürülmesi mekruh kabul edilmiştir. İslam'a göre kan nakli tartışmalı bir mesele olarak görülmekle birlikte insan hayatını kurtarmanın esas olması sebebiyle caiz kabul edilmiştir. Kan nakli ile ilgili tartışmaların temelinde ise kanın haram olması yatmaktadır, ancak kanın haramlığı, kan yemekle bağlantılı olarak anılmıştır, kan naklinde ise kan, ilaç hükmünde kabul edilir. Buna göre kan naklinde kan veren kişinin cinsiyeti, dini gibi unsurların önemi de yoktur. Kanın hastalık taşımaması ve bozulmaması esas kabul edilmiştir. Kan nakli caiz olmakla birlikte kanın alım satımı yasaklanmıştır. Kan aldırma, hacamat, kan tahlili vb. uygulamaların hepsi kan nakliyle aynı hükümdedir. İslam'a göre halk inanışlarında yer alan birbirinin kanını içmek, kan yalamak, kanları karıştırmak ve bu suretlerle kan kardeşi olmak gibi uygulamalar ise kanın hayati bir meselede tedavi dışında kullanımının haram olması gerekçesine bağlı olarak haram kabul edilmiştir.⁹⁰

Kur'an'da kanın yer aldığı ayetlerden bazı örnekler aşağıda verilmiştir. Bu ayetler yukarıdaki hükümlerin esas dayanağı olmakla birlikte ayetlerde kan hem insanlar üzerinden anıldığında hem diğer canlılarla ilgili olarak anıldığında hayatla bağlantılı olarak ele alınmış, kan bir madde olması açısından genel olarak ise necis ve haram kabul edilerek gıda olarak tüketilmesinin kötülüğü vurgulanmıştır. Bunlarla birlikte kurban konusunda esas olanın kan sunmak değil insanların itaatkarlıkları ve günahlardan korunmaları konusundaki ciddiyetleri olduğu da ayetlerde ifade edilmiştir. Bu doğrultuda sunulan kurban kanının Allah'a ulaşmayacağı burada ancak insanların takvalarının önemli olduğu ayetlerde belirtilmiştir. Bir diğer ayette ise kan, Hz. Musa döneminde Mısır'a gönderilen açık

89 Hakkı Şah Yasdıman, Türkiye'de Yehova'nın Şahitleri Tarihçe, Teşkilat, İnanç, İbadet ve Uygulamalar, (İzmir: Tibyan Yayıncılık, 2011), 236.

90 M. Kamil Yaşaroğlu, "Kan" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 11 Haziran 2022).

mucizelerden birisi olarak geçmiştir. Hayatla bağlantılı olarak kan, insanın yaratılışının başlangıcında kan pıhtısı benzeri bir şey olması ve pek çok memeli canlıının yaşamının başlangıcında temel gıdayı teşkil eden sütün kendisinden oluştuğu ana maddelerden biri olması ile anılmıştır.

Bakara Suresi 84. ayette: “Yine birbirinizin kanını dökmeyeceğinize ve birbirinizi yurdunuzdan çıkarmayacağınıza dair sizden kesin söz almıştık. Siz bu anlaşmayı kabul etmişsiniz ve hala da etmektesiniz.” buyrulmuştur.⁹¹ Bakara Suresi 173. ayette: “Allah size ölü hayvanı, kanı, domuz etini ve Allah’tan başkası adına kesilen hayvanı haram kılmıştır. Bunlardan yemeye mecbur kalan kimse - başkasının hakkına tecavüz etmemek ve haddi aşmamak şartıyla- günahkâr olmaz; şüphe yok ki Allah Gafur ve Rahim’dir” buyrulmuştur.⁹²

Hac Suresi 37. ayette: “Onların ne etleri Allah’a ulaşır ne de kanları; O’na ulaşacak olan sadece sizin takvanızdır...” Bu ayetle ilgili olarak Matürîdi, Cahiliye Araplarının develeri keserek kanlarını Kabe’nin etrafına sürüp “Bu Allah’a yakınlıktır.” dediklerini belirtmiştir.⁹³ Nahl Suresi 66. ayette: “Sizin için sağmal hayvanlarda da kesin olarak ibret vardır. Nitekim size hayvanın karnında, besin artıklarıyla kan arasında (oluşan), içenlere lezzet veren saf süt içiriyoruz.” buyrulmuştur.⁹⁴ Alak suresi 2. ayette “O, insanı alaktan yarattı” ifadesinde “alak” kelimesinin pıhtılaşmış kan olduğu geçmektedir.⁹⁵

Görüldüğü üzere İslam’da kan asıl anlamıyla ele alınmakla birlikte geri planda kalmış olsa bile sembolik anlamları da bulunmaktadır. İnsanın yaratılışının başlangıcındaki hali olarak geçmekle birlikte, kan dökmek şekliyle ölümü sembolize edecek şekilde kullanıldığı da görülmektedir. İslam’da kan geleneklerden gelen sembolik anlamlarından arındırılarak temel anlamıyla anlaşılacakla beraber anlatım açısından kan sembolizminin de yeri bulunmaktadır.

5. Kurban Uygulamalarında Kan Sembolizmi

Neredeyse bütün inançlarda var olan kurban uygulaması, kimilerine göre rüşvet, hediye, toplu yemek yeme, kutsal ve kutsal dışı arasında kurulan bağ, ilk uygulamaların anılması, büyüsel işlem, korku ve kaygı durumunda verilen bir tepki, şiddet duygusunun yönünü değiştirmek için yapılan bir uygulama anlamlarına gelirken, kimileri için şükür belirtme, saygı, avuç, bedel ödeme, verimlilik, dua ve niyaz ihtiyaçları için bir araç olarak görülmüştür.⁹⁶

Kanlı kurbanlar, zorlu durumlarda kansız kurbanlara göre daha çok tercih edilmişlerdir. İnsan kurban edilerek kanının akıtılması zorluk şiddetinin en yüksek derecede olduğu durumlarda görülmüştür. Bunun nedeni zorlu duruma karşı akıtılan kanın da sembolik anlamının yüksek olması

91 Ebu Mansur El-Matürîdi, Tevilatü’l Kur’an, çev. Bekir Topaloğlu, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2021), 1/199.

92 Matürîdi, Tevilatü’l Kur’an, 1/311.

93 Ebu Mansur El-Matürîdi, Tevilatü’l Kur’an, çev. İbrahim Tüfekçi, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019), 9/494.

94 Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), “Nahl Suresi 66. Ayet Tefsiri” Erişim:12 Haziran 2022.

95 Ebu Mansur El-Matürîdi, Tevilatü’l Kur’an, çev. Mehmet Erdoğan, Bekir Topaloğlu, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019), 17/291. “Alak” kelimesinin embriyoya karşılık geldiğine dair kanılar bulunmakla birlikte sözlük anlamı olan kan pıhtısı anlamı daha kuvvetlidir. Bu nedenle embriyodan önceki nidasyon evresine karşılık geldiğine dair görüşler de mevcuttur. Daha fazla bilgi için bkz: DİA “Alak” Maddesi.

96 Arık, Eroğlu vd., Halk İnanışları, 199.

gerektiğinden dolayıdır. Zorlukların verdiği rahatsızlıklardan kurtulmak için olduğu gibi yakalanan fırsatların kutsanması ve kutlanması için de kan kullanılmıştır.⁹⁷

Karapapah Türkleri Kurban Bayramı'nda kesilen kurbanın kanının şifa olduğuna inanmışlar, kurbanın kanını çocukların parmaklarını batırarak alınlarına sürme uygulaması geliştirmişlerdir. Türklerde soyluların kanı akıtılmaz, kan yere dökülmez, kurban kanı kutsaldır, üzerine basılmaz, kan akıtıldıktan sonra bir kaba veya çukura toplanır. Evlilikte gelin için kurban kesilerek gelin akıtılan kanın üzerinden atlatılır, gelinin alınına kurban kanından sürülür.⁹⁸

Güneş ve ay tutulmaları ve çeşitli afetlerle karşılaşıldığında esas olan düzenin korunması, tanrılara harcadıkları enerjiyi geri kazandırma gibi amaçlarla kan sunulduğu, bu tür büyük olaylar karşısında daha çok yüksek enerji içerdiğine inanılan insan kanı tercih edildiği bilinmektedir. Kan akıtıldığında enerjinin açığa çıkarak tanrılara gittiğine inanılmıştır. Brahman geleneğinde görülen bu enerji takviyesi için kan sunma uygulamasının Eski Mezopotamya'da, bazı Amerikan yerlileri kabilelerinde, Fenikelilerde, eski Yunan, eski Rus ve Doğu Afrika inançlarında da bulunduğu görülmüştür. Bu toplumlarda özellikle çocukların kurban edilmesi dikkat çekici görülmüştür. İnanışa göre insanların doğumu tanrıların gücünü azalttığı için ilk çocuk tanrıların hakkı sayılarak, tanrıların gücünü tekrar yerine getirmek adına kurban edilerek kanı sunulmuştur.

İnkalar'ın güneş tanrısı Uirakoşa'nın kanla beslendiğine inanmaları nedeniyle ona düzenli olarak kan sunulduğu da geçmektedir. Bu uygulamalarda gezegen ve yıldızlardaki, yer küredeki ve insan yaşamındaki düzeni korumak için tanrılara besin ve enerji sağlamak adına kan sunulduğu görülmektedir.

Eski Türk inanışlarında yer tanrısının kötülüklerinden korunmak adına kurban kanı sunulduğu bilinmektedir. Slavlarda da benzer şekilde kötülük tanrısından korunmak için kesilen kurbanın kanını etrafa sürme uygulaması görülmüştür. Babil'de de kurban kanının saray kapısının üst ve yan bölümlerine sürüldüğü geçmektedir. Mersin yöresinde ağaç kesim dönemi geldiğinde olabilecek kazalardan korunmak için kanlı kurban sunulduğu bilinmektedir. Afrika'da yaşayan Nuerlerde de doğum, hastalık, savaş ve avlanma zamanlarında kötülüklerden, felaketlerden ve tanrıların öfkesinden korunmak, hastalıkların verdiği acı ve zorluk ve doğum sancılardan kurtulmak için kanlı kurban ayinleri yapıldığı bilinmektedir. Kanlı kurban uygulamalarında esas olanın kan akıtmak olduğu, kan akıtmak ile kanda var olduğu düşünülen güçlerin açığa çıkarak doğüstü varlıkların ve insanların bu güçlerden faydalandığı, akıtılan kanla birlikte insandaki şiddet duygusunun dizginlendiği iddia edilmiştir. Kanda var olduğu inanılan güçlerin koruyuculuğundan yararlanmak adına insanlar, değerli gördükleri nesnelere kurban kanıyla muhafaza etmek istemişlerdir. Çeşitli yapıların temel atma ve inşalarında kan akıtılarak bu yapıların sorunsuzca tamamlanması, inşa alanındaki kötü varlıkları kovmak, yapıyı kutsallaştırmak gibi amaçlar hedeflenmiştir.⁹⁹ Hindistan'da, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde yer alan Girne'de ve

---

97 Çetin, "Kültürlerarası Din Psikolojisi Açısından Kan Sembolizmi", 110-111.

98 Yaşar Kalafat, Karapapah Türkleri, *Journal of Social Policy Conferences* 0 / 49 (Ekim 2010), 851.

99 Çetin, "Kültürlerarası Din Psikolojisi Açısından Kan Sembolizmi", 124-129.

Mersin’de, aktarılan haberlere göre, yapılan köprü vb. yapıların tamamlanabilmesi için kan dökülmesi gerektiğini söyleyen rüyalar gören işçiler, inşaata insan kurban ederek rüyalarındaki kan dökme talebini gerçekleştirmişlerdir.¹⁰⁰

Hekatombonion/ Temmuz ayının on altıncı gününde kutlanan “Birleşme Günü’nde” Artemis’e kansız kurbanlar sunularak barış talep edilmesi¹⁰¹ kanlı kurbanların savaşta zafer istenmesinin bir yöntemi olarak görülebileceğini akla getirmektedir. Kanın arındırıcı nitelikte olduğu yönündeki inanıştan dolayı günah işleyen kişilerin bağışlanma amacıyla kurban kanı sunması da yaygın bir uygulamadır.¹⁰² Kurban uygulamalarında genel olarak kan, arındırıcı, koruyucu ve destekleyici bir etkiye sahip olarak olumlu çağrışımlarla bulunmaktadır.

Sonuç

Neredeyse tüm canlıların yaşamında temel sıvı olan kan, farklı kültürlerde ve farklı çağlarda benzer çağrışımlarla sembolleşmiştir. Kan ile kırmızı rengin, ateşin, güneşin, doğayı besleyen suyun birbirleri yerine kullanıldığı olmuştur. Hayatın devamlılığında ana unsur olmasından dolayı hem zehir olup öldüren hem ölümden sonra bile tekrar canlandıracak ve tüm hastalıkları iyileştirecek kadar güçlü ve şifa verici bir madde olarak değer görmüştür.

İnsan psikolojisinde var olan arınma, korunma, bereketi garantileme gibi ihtiyaçlara karşılık olarak kan, bu ihtiyaçların hepsine göre anlamlandırılmıştır. Kanın tanrısal kökenden geldiğine inanılmış, tanrılarla bağ kurmak için kan aracı yapılmıştır. Kan tanrılarla adeta pazarlık için bir alacak verecek maddesine dönüştürülmüştür. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse tanrı ile insanoğlu arasındaki karşılıklı menfaat ilişkisine dayalı olan “ver ki vereyim” (Do Ut Des) prensibinin ana unsurlarından biri olarak dikkat çekmektedir. Bazen de tanrısal güç doğrudan kanda görülmüş ve bu gücü elde etmek adına çeşitli ritüeller yapılmış, büyülere başvurulmuştur. Halk uygulamalarında kandaki bu gücü elde etmek için kurban ritüelleriyle birlikte temas büyüsüne başvurulduğuna da rastlanılmaktadır. Kurban ritüellerinde yerine göre arınmayı yerine göre korunmayı sağladığı gibi bereketi, bolluğu ve verimliliği garantilemek için de kan ana unsur olarak kullanılmıştır.

Yahudilik’te kan canı taşıyan madde olarak görülür hem kirli sayılır hem de arındırma ve korunma adına kullanılır. Hristiyanlık’ta Mesih’in kanı Tanrısal öğretinin sembolü olmuştur. Bundan dolayı olumlu görülmeyle birlikte olumsuz çağrışımları da bulunmaktadır. İslam’da ise daha çok kan esas anlamıyla anlaşılmasının yanında dil anlatım açısından mecaz anlamıyla hayata ve soya karşılık gelmiş, daha çok olumlu bir çağrışımında görülmüştür. Kan, hayat ve ölümlle bağdaştırılan, çeşitli kültürlerde genel olarak olumlu çağrışımlara sahip olmakla birlikte olumsuz çağrışımları da bulunan bir madde olarak karşımıza çıkmaktadır.

100 Faruk Çolak, “İnsan Kurban Etme Konulu Bir Kıbrıs Türk Efsanesi Hakkında Karşılaştırmalı Bir Araştırma”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 19 (2006), 293-306.

101 Graves, *Yunan Mitleri*, 475.

102 Çetin, “Kültürlerarası Din Psikolojisi Açısından Kan Sembolizmi”, 130.

KAYNAKÇA

- Akyol, Neriman Senem. Adana (Merkez) *Halk Kültüründe Halk İnançları Bayramlar ve Törenler*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Albayrak, Kadir. *Dinlerin Rengi Renklerin Dili*. Ankara: Sarkaç Yayınları, 2010.
- , Kadir. Millî Dinlerde Renk Fenomeni. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 /1 (2008), 1-41.
- Allen, Douglas. “Dini Tecrübenin Fenomenolojik Tahlili”. çev. Havva Köser. *Din ve Fenomenoloji Mircea Eliade’ın Eserlerine Toplu Bakış*. haz. Constantin Tacou. 63-84. İstanbul: İz Yayıncılık, 2000.
- Arık, Durmuş. Eroğlu, Ahmet Hikmet (ed). *Halk İnanışları El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2020.
- Aydın, Mahmut. *Hristiyanlık Tarih, İnanç ve Uygulama*. İstanbul: Ketebe Yayıncılık, 2021.
- Babil Yararılış Destanı Enuma Eliş*. ed. Hande Koçak, çev. Selim F. Adalı, Ali T. Görgü. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 8. Basım, 2021.
- Başol, Serkan. *Hititlerde Büyü ve Büyü Malzemeleri*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Bıyık, Mustafa. “Yeni Dünya Düzeninde Küresel Bir Din Modeli: Moonculuk”. *Milel ve Nihal Dergisi* 1/1(Aralık, 2003), 93-114.
- Boratav, Pertev Naili. *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1984.
- Çetin, Özer. “Kültürlerarası Din Psikolojisi Açısından Kan Sembolizmi”. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 2/1, (2012), 107-142.
- Çolak, Faruk. “İnsan Kurban Etme Konulu Bir Kıbrıs Türk Efsanesi Hakkında Karşılaştırmalı Bir Araştırma”. *Türklük Bilimi Araştırmaları*. 19 (2006) 293-306.
- Demirci, Kürşat. *Eski Mezopotamya Dinlerine Giriş*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 4.Basım, 2019.
- Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB). “Nahl Suresi 66. Ayet Tefsiri”. Erişim:12 Haziran 2022. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Nahl-suresi/1967/66-ayet-tefsiri>
- Dumenzil, Georges. *Mit ve Destan I*. çev. Ali Berktaş. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012.
- Eberhard, Wolfram. *Çin Simgeleri Sözlüğü*. çev. Aykut Kazancıgil, Ayşe Bereket. İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2000.
- Eliade, Mircea. *Dinler Tarihi İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi*. çev. Mustafa Ünal. Konya: Serhat Kitapevi, 2005.
- Eren, Abdullah. “Baki Divanı’nda Kırmızı Renk”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 15/37 (2008), 31-69.
- Ersoy, Necmettin. *Semboller ve Yorumları*. İstanbul: Dönence Yayınları, 1. Baskı, 2000.
- Frazer, James George. *The Golden Bough a Study of Magic and Religion*, The Floating Press, 2009.
- Gardin, Nanon. Olorenshaw, Robert. *Larousse Semboller Sözlüğü*, ed. Ömer Faruk Harman, İsmail Taşpınar. çev. Beyza Akşit. İstanbul: Bilgi Kültür Sanat Yayınları, 1. Basım, 2014.

- Gökhan, Halil. *Semboller*. İstanbul: Dharma Yayınları, 2009.
- Graves, Robert. *Yunan Mitleri*. çev. Uğur Akpur. İstanbul, Say Yayınları, 2, Basım, 2010.
- Gündüz, Şinasi. *Mitoloji ile İnanç Arasında*. İstanbul: Hikav Yayınları, 2018.
- Güzel, Bahar. *Antik Yunan Mitolojisinde Theseus*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Heinz ,Annette von. – Kur, Frieder. “Nekromanti”, *Gizli Bilimler Ansiklopedisi*, çev. Bülent Atanur, İstanbul: Omega Yayınları, 2004.
- Hesiodos, *Theogonia, İşler ve Günler*, çev. Azra Erhat, Sabahattin Eyüboğlu. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 8. Basım, 2021.
- Homeros. *Odyseia*. çev. Ahmet Cevdet Emre. İstanbul: Varlık Yayınevi, 1971.
- Hooke, Samuel Henry. *Ortadoğu Mitolojisi*, çev. Alaeddin Şenel. Ankara, İmge Kitapevi, 1993.
- Kalafat, Yaşar. "Karapapah Türkleri". *Journal of Social Policy Conferences*. 0/49 (Ekim 2010). 841-872.
- Kaval, Musa. “Mistisizm’in Dili; Sembolizm”. *Turkish Studies*, 10/6 (Spring 2015), 555-566.
- Kızıllı, Hayreddin. “Dini Sembolizm Üzerine”. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/20 (Ağustos 2018), 327-351.
- Kitab-ı Mukaddes. Erişim 12 Haziran 2022. <https://www.kitabimukaddes.com>
- Kuzay Demir, Gonca. "Atasözleri ve Deyimlerde ‘Kan’ Kavramı (The Concept of ‘Blood’ in Proverbs and Idioms)". *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*. 41. (Aralık 2016): 13-35.
- Liddell, Henry George. Scott, Robert. *A Greek- English Lexicon*. ed.Sir Henry Stuart Jones. Avon: Oxford Press, 10. Basım, 1996.
- Mackenzie, Donald A.. *Çin ve Japon Mitolojisi*. Çev. Koray Akten. Ankara, İmge Kitapevi, 1996.
- Matüridi, Ebu Mansur El-. *Tevilatü'l Kur'an*. çev. Bekir Topaloğlu. 1 Cilt. İstanbul: Ensar Neşriyat, 5. Basım, 2021.
- , Ebu Mansur El-. *Tevilatü'l Kur'an*. çev. İbrahim Tüfekçi. 9 Cilt. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2. Basım, 2019.
- , Ebu Mansur El-. *Tevilatü'l Kur'an*. çev. Mehmet Erdoğan, Bekir Topaloğlu. 17 Cilt. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2. Basım, 2019.
- Nablusi, Abdülğani bin İsmail en-. *İslami Rüya Tabirleri Ansiklopedisi*. İstanbul: Cümle Kitap, 2020.
- Ordu, Bilal. *Kütahya’da Büyü ve Büyü ile İlgili Uygulamalar*. Kütahya: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Örnek, Sedat Veyis. *Etnoloji Sözlüğü*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1971.
- , Sedat Veyis. *Sivas Ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların Ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1966.

- Özkan, Şeyda. *Anadolu Türk Folklorunda Bitki Adlarının Veriliş Hikayeleri Üzerine Bir İnceleme*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Ries, Julien. “Dinler Tarihi, Fenomenoloji ve Hermenötik Mircea Eliade’ın Yapıtına Bir Bakış”. çev. Havva Köser. *Din ve Fenomenoloji Mircea Eliade’ın Eserlerine Toplu Bakış*. haz. Constantin Tacou. 7-20. İstanbul: İz Yayıncılık, 2000.
- Salt, Alparslan. *Neo-spiritüalist Yaklaşımlarla Ezoterik Bilgilerin Işığında Semboller*. İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, 3. Basım, 2017.
- Tümer, Günay. "Din". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 12 Nisan 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/din#8>
- Uygun, Azize. *Seyyid Süleyman El-Hüseyini'nin Kenzü'l Havas Kitabındaki Dua ve Büyü Motifleri*. Ankara: Eskiyeeni Yayınları, 2020.
- Werner, Martin. *Hristiyanlığın İnanç Esaslarının Doğuşu*. çev. Ekrem Sarıncıoğlu. Isparta: Fakülte Kitapevi, 2016.
- WİKİ, Wikipedia. “Jedi”. Erişim 14 Haziran 2022. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Jedi>
- Yasdıman, Hakkı Şah. *Türkiye’de Yehova’nın Şahitleri Tarihçe, Teşkilat, İnanç, İbadet ve Uygulamalar*. İzmir: Tibyan Yayıncılık, 2011.
- Yaşaroğlu, M. Kamil. “Kan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 11 Haziran 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kan>
- Yetiş, Kazım. “Destan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 15 Mayıs 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/destan#1>